

XX

# ВАТРА

ISSN 1232-2776

"Ту мене мати породила,  
солодким молоком кормила,  
ту хочу жити, умирати,  
де жили мій отець і мати".

XX

Рік XI, № 4(39) жовтень 2002 р. Видання Об'єднання лемків у Польщі.

## В номері прочитаєте:

|   |    |
|---|----|
| Минуло двадцять .....                                       | 3  |
| Акція "ЛОМ" .....   | 9  |
| II "Лемківська Ватра" в США ..10                            |    |
| Наша нещасна лемківська доля                                | 15 |
| Замість "єднання" - роздир,<br>замість "любви" - гнів ..... | 19 |
| З приводу інтерв'ю .....                                    | 20 |
| Архаїзми бесіди русинів .....                               | 21 |
| Пам'яті Вчителя .....                                       | 23 |



На ватряній сцені виступують: танцюристи з Вуковару і хор "Лемковина" зі Львова

Іван Головчак

## РІДНИЙ КРАЮ

Краю рідний, любий краю,  
О лісистий мій розмаю.  
Твоє тіло, зелен – ношу  
Як я свято в серці ношу!  
Твої гори і долини  
Вічно виджу з днів дитини:  
В них ся лемки сформували,  
З лісів села будували.  
В кожду яр тепленьку  
Засівали сой земничку.  
Би добрати урожаї,  
Доглядали хлібні стаї.  
Пришло літо – в теплим липні,  
Коли пчоли в нектар липли,  
Все косили, крас поляни,  
Штоб мав сіно край коханий.

Бо ж худобу розводили  
І в достатку добрим жили.  
А надлишки продавали,  
Но і гроши за то мали.  
Приодіву (так ся мали)  
Часто з лєну виробляли  
І ходили облечени,  
На будуче приречени.  
І так з часів додержавних  
Радо на теренах славних  
Рід свій гірський продовжали  
Но і свого ся тримали.  
Про то свідчат наши гвари  
І обряди отчи стари,  
Котри кажут нам кохати  
Матір – землю, чар Карпати  
Та не дали шовністи  
Доглядати край барвистий ...  
З рідних земель нас прогнали,  
Жеби свого ми не знали.

Та ми люде – патріоти  
Рідним краєм милим, злотим  
Все будеме дорожити,  
Докла прийде ся нам жити.  
І будеме світ любити,  
Де лем человек може бити,  
Бо не можна розквитати  
В тот час інших зневажаї.  
Так лем чинят зли бурбони,  
Бо без Бога в серці они,  
Люде чесни, справедливи  
Всяди нищат злобу, гніви.  
Їх гумани настанови  
Світ приводят до любви,  
Жеби жити міг без воєн  
І братерством бив все повен.  
Бо то для кожного краю  
І для тебе мій розмаю,  
Найцінніше: мир і згода,  
І для добрих дій свобода!

Голова ОП Штефан Гладик вітає прибулих на Свято



Львівська "Лемковина" відкриває XX "Ватру'02"



Конферансєрки: зліва Дарія Ванатко і Вікторія Черненко

Гості XX "Ватри'02"



Зроста минулих "Ватри" П. Чупта передає ватрянний вогонь-символі XX "Ватри'02" Ставсьському

Ансамбль "Ослав'яни"

## МИНУЛО ДВАДЦЕТ

Лемківській Ватрі в рідних горах минуло 20 років. Перші Ватри були організовані ансамблем "Лемковина", наступні самодільним оргкомітетом до часу створіння нашої головної організації Об'єднання лемків, котра од 1990 року стала головним організатором найбільшого свята лемківської культури - Ватри в Ждині.

В першій "Ватрі'83" взяло участь около 300 осіб, в шестій - 6000, в дев'ятій - 7000, в десятій - 11000. В наступних Ватрах число глядачів зменшилося головні з економічних причин (збідніня населення і збільшення коштів приїзду та проживання). На дванадцеті і п'ятнадцеті Ватри приходило до 10000 ватрянів.

Тогорічна ювілейна 20-та "Ватра'02" була організована під патронатом президентів: Польщі - А.Квасьневського і України - Л. Кучми, в роковини: 88-и заснування концтабору в Талєргофі і 55-и акції "Вісла" з невинно ув'язненими в оboзі Явожно. В ватрі взяло участь приблизно 10000 глядачів і дуже художніх колективів з Польщі, України, Словаччини, Хорватії, а навет хор з Едмонтону - Канади.

До організаторів "Ватри'02" надіслано дуже поздоровляючих листів від різних урядів, самоуправ, суспільних організацій, приватних людей і важних осіб, між ними од президентів: Польщі А. Квасьневського і України Л. Кучми.

Президент Польщі А. Квасьневскі нагородив найбільше заслужених діячів ОП державними медалями: Штефана Гладика і Петра Шафрана (Кавалерским хрестом ордона Польщі), Петра Чухту, Василя Шлянту, Василя Шоста (Золотим хрестом заслуги) і Александра Маслея (Срібним хрестом заслуги). Міністер культури уряду Польщі нагородив одзнакою "Заслужений діяч культури" Штефана Гладика, Василя Шлянту, Петра Чухту, Александра Маслея і Петра Васулю.

На тото вельюлюдне міжнародне лемківске Свято до Ждині приїжджают шитки покоління, незважаючи на віросповідання, національну приналежність лемків та місця проживання. Є оно штораз справніше організоване і систематично його рівен підноситься, про што інформуют мас-медія. Польска преса в тим році винятково дуже і позитивно написала про Ждинську ватру.

Подібну оцінку дає в "Нашому слові" № 31, з 4.08.2002 на Лемківській сторінці п. Наталя Кравчук - "XX "Лемківська ватра" лем повернення" (...) "XX Свято лемківської культури "Лемківська ватра" своєю велелюдністю та змістом, мабуть, переростає українські фестивалі в Сопоті. Бо до Ждині йдеться не тільки задля спільних зустрічей при пісні, але й тому, щоб протоптати зарослі стежини Лемківщини, рідного села і цвинтаря та призадуматись над смислом повертань, бо мов "лелеченьки - так повертаються лемки на рідні землі", що увіковічено у пісні, спеціально для ватрянців два роки тому написаної поетом - амбасадором Дмитром Павличком".

Також на "Лемківській сторінці" "НС" № 32 з 11.08.2002 помістило фоторепортаж "Я бие на "Ватрі"... в яким написано: "(...) Ватра - це багатство минулого, але й одне з вікон у сучасність. У лемківській хижі помістилося так багато, що кожен міг віднайти щось близьке своїому серцю. Ватра не зупинить, але є доказом того, що можна з нею (асиміляцією<sub>(ми)</sub>) з успіхом боротися, коли

зінтегрувати людей, запустити у їхні голови відповідний за змістом SMS. Лемкам слід дякувати за гостинність, за вогонь самосвідомості, за багату культуру, яку зберегли, плекають і якою в Ждині охоче поділилися - Григорій Сподарик".

Дуже похвально про "Ватру'02" в Нашим слові № 33 з 18.08.2002 на Лемківській сторінці пише п. Богдан Гук в статті: "Етнічний виклик "Ватри", в яким читає: "...від "Лемківської ватри" пішли її сестриці: у Михалові, Битові, Глембоцку й Круклянах. Це і там знати, що їдемо не для самого співу, а задля очей, вуст, шепотінь, задля ніжності бути серед своїх, і так вдивляємося в себе зі сцени й на сцену. На вузькій дорозі від брами ватрянного поля до сцени сотні разів почуємо свою мову, проходячи, якось торкаємося себе, стоїмо ззаду чи спереду, але завжди за кимось. А візьміть і пошукайте цього у Щеціні чи Гданську. Там дового можна шукати й нічого не знайдете. І шукачі можуть не бути аж так упертими. А на "Ватрі" - свобідно та якось дивно затишно. (...)

Триднева "Ватра" - це й питання про сенс та безсенс вертатися на Рідну землю, щоб на три дні почути свій корінь і рід. На три дні? Замало. Однак і достатньо. Не тому, що в нас так неглибоко сягає коріння, а тому, що "Ватра" має силу за три дні відновити когось, продовжити та спрямувати в глибину. Її вогонь іде з глибини. Ніхто його не побачить і не пізнає. Це тисячі людських доль, що творилися тут сотнями років, потім розірваних депортацією, а однак усе живих.

Чудом "Ватри" є її здатність об'єднувати навколо лемківства усіх українців, які чи то з Надсяння, чи з Підляшшя почуваються на ній, наче вдома. Ця імпреза уже давно стала спалахом усього українства в цій країні.

Спалахом, так, бо не три дні проти золотого неба, але на своїй землі. І лише Перемишль може сперечатися з нею в амбіціях бути для українців чимось провідним. Однак, здається, він не такий веселий, як ждинські три ночі й три дні. А, може, не такий яскравий, такий фантастичний у всіх своїх парадоксах, що їх на "Ватрі" зменями можна б збирати (...) - Богдан Гук".

Пан проф. Микола Мушинка в "Нашим слові" № 34 з 25.08.02 кінчаючи свій репортаж "Об'єднуюча сила "Лемківської ватри" написав: "(...) "Лемківська ватра" в Ждині - дуже потрібний фестиваль. В нас час - це майже єдиний захід, який безпосередньо зв'язує виселенців з Лемківщиною та їх нащадків, розсіяних по світі, з їхніми рідними землями, які їм були силою відібрані.

"Лемківська ватра" хоча б один раз у році об'єднує людей, які саме тут почувають себе "вдома". Влаштування ватрянного поля з кожним роком поліпшується. Тут побудовано переокрасну сцену з кількома приміщеннями для штабу й виступаючих, покладено асфальтну дорогу, поставлено туалети, а в амфітеатрі - нові лавки. Є кіоски для продажу книжок і навіть гонтами накритий вітвар, при якому відбуваються Служби Божі.

Тут під відкритим небом люди сповідаються, причащаються, але й зав'язують нові знайомства. Отже, "Лемківська ватра" в Ждині виконує і дуже важливу комунікативну функцію, тому її треба всебічно підтримувати. На ватрянному полі треба влаштувати культурно-освітні та національно-виховні акції і поза фестивалем. Ждиня, яка знаходиться в середині

території Лемківщини, має всі передумови стати центром об'єднання лемків різних країн" - Микола Мушинка.

В тим році на ватряним полі рівночасно з артистичном програмом проходили інши атракційни дії: зложиня квітів на могилах видатних лемків, собітки, спартакіада, презентація народних ремесел (праця коровами, виріб лижок, горців, ковальство, різьбярство), мазярсто, приготування лемківських страв, вистави фотографій, малюнків, писанок, ляльок, вишиванок, артистичних виробів, продаж вартісних книжок і пам'яток з *Ватри*, перегляд фільмів о лемківкій тематиці. Одбилася прес-конференція і спітканя з правником проф. Іздебским в справі реприватизації і старань о повернення майна, заграбаного лемкам.

По 58-х роках спіткалися абсолюенти і студенти колишньої Української Вчительської Семінарії в Криниці, з яких більшіст покінчило вищі студії і були видатними науковцями, професорами, лікарями. духовними, боролися за кращу долю України, страждали в концтаборах. Небагато позостало їх на тому світі і могло прибути на тоту зустріч. Але не забракло православного владики Адама, викладачів вищих наукових закладів: Степана Кіщака, Івана Щерби і інших.

В неділю відправлялися Служби Божі: в місцевій церкві - православна, очолювана владиком Адамом, а перед ватряним польом - греко-католицка, возглавляна о. митратом Стефаном Дзюбином, родом з Гладішова, який 63 роки тому, в 1939 р., в Ждині розпочав душпастирську працю.

((пш))



Колишні семінаристи і випускники УВС в Криниці в часі "Ватри '02" в Ждині перед виставою фотографії С. Барни. Зліва: Степан Кіщак, н.н., владику Адам, Іван Щерба, Теофіль Дубец і Петро Шафран.

## ПЕРШЕ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ СФУЛО

Вже кілька років поспіль ватряне поле у Ждині збирає не тільки гостей та учасників "Ватри", але й членів Президії СФУЛО для свого засідання.

На Ювілейній Ватрі 18-20 липня 2002 р. було проведено два засідання, котрі були першими після успішного проведення III Конгресу СФУЛО у Києві. Завданням засідання було насамперед впорядкувати ті питання, котрі були поставлені Конгресом і, звичайно, затвердити план роботи Президії СФУЛО на поточний рік та на перспективу. Після короткої інформації про перебіг підготовки до "Ватри-2002", яку подав Голова ОЛ Стефан Гладик, члени Президії приступили до обговорення запропонованого Головою СФУЛО І. Щербою плану діяльності Президії. З організаційних питань слід виділити два: прийняття до складу СФУЛО Союзу Русинів і Українців Хорватії та реєстрація Статуту СФУЛО.

Найважливіші завдання все-таки лежать у політико-правовій діяльності СФУЛО. Адже до цього Президія ухвалила провести зустріч керівництва СФУЛО з президентами України, Польщі, Словаччини, Югославії та Хорватії. Перед лемками України лежить надзвичайно важливе завдання добитися від ВР України прийняття Закону про депортованих. А для засудження найвищою владою Польщі - депортації 1944-46 рр. та акції "Вісла". Активно повинні працювати всі члени Президії. У зв'язку з ігноруванням цих питань владними структурами створено Комісію для вивчення питання актуального звернення СФУЛО до Ради Європи.

Однією з найцікавіших пропозицій було створення на основі Ватряного поля в Ждині Міжнародного молодіжного туристично-пізнавального центру. Практично Ватряне поле пустує цілий рік, за винятком Ватри, а інфраструктура розвинута абсолютно нормально, тому в наступному році зробимо спробу зібрати на Ватряному полі молодіжну групу, яка включатиме лемківську молодь віком 20-30 років, що займається вивченням історії та культури Лемківщини. Для них впродовж 10 - 15 днів будуть читати лекції наші професори, учасники будуть збирати матеріали про Лемківський Край, робити пізнавальні походи тощо.

Заплановано провести у Львові Другу Міжнародну конференцію "Актуальні проблеми етнічного Відродження Лемківщини", приурочену 100 річчю від дня народження Юліана Тарновича, створити групу для дослідження знищених цвинтарів та церков і нанесення їх на карту Лемківщини та розпочати процес встановлення пам'ятних знаків у селах, де народилися або творили видатні діячі Лемківщини.

З видавничої діяльності СФУЛО заплановано видати матеріали Міжнародної конференції "Проблеми етнічного відродження Лемківщини" та матеріали III Конгресу СФУЛО, продовжити серію книг "Історія сіл Лемківщини".

Розглянуто ряд інших питань, котрі стосуються діяльності СФУЛО. Ухвалено наступне Засідання Президії СФУЛО провести у 2003 році в Югославії.

Голова СФУЛО  
проф. Іван Щерба

Альманах 2002 Українського Народного Союзу Нью-Йорк  
Веренфрід Ван Страатен

## ЦЕ ШЛЯХ СВЯТИХ УСІХ ВІКІВ

(До 110-річчя від народження Патріярха Йосифа)

Стара легенда оповідає, що апостол Андрій благословив Київські горби і провістив перемогу християнства в Україні. З певністю ми знаємо, що св. Климентія, третього наступника св. Петра, імператор Траян заслав у Крим, де він помер мученицькою смертю, залишаючи незглібний вплив на Церкву в Україні. 500 років пізніше Папа Мартин I, перебуваючи на засланні на українському узбережжі, зазнав мученицької смерті за єдність Церкви.

Мучеництво за єдність християн і надалі залишилося славною ознакою української Церкви. Після розколу вона першою зі східних Церков відновила унію з Римом і утвердила свою вірність апостольській столиці ріками крові та горами трупів.

Після Другої світової війни це свідцтво крові досягнуло свого zenіту, коли Сталін і московський патріярх насильно накинули на українців, пов'язаних з Римом, московське православ'я. Незліченні вірні, сотні священників і майже всі єпископи загинули унаслідок цього неекumenічного свавілля, що донині з боку діячів московського патріярхату оцінюється як славна сторінка в їхній історії.

Архиепископ Сліпий пережив цей терор. Але пережив не через компроміси, лише через незламну вірність. Навіть коли йому запропонували московський патріярший престіл за умови, що відречеться від унії з Римом та заперечить примат Папи, він не схитнувся і продовжував свою хресну дорогу, що тривала 18 років.

На початок II Ватиканського собору його місце залишалося порожнім, а в той же час на соборі були присутні представники причетного до переслідувань московського патріярха Алексія. Піднялася буря протесту. Папа Іван XXIII не залишився осторонь. У результаті 9 лютого непохитного Ісповідника Віри випустили на волю. Від того дня він провадив свою Церкву, що продовжувала діяльність у катакомбах і на еміграції, аж до вересня цього року, коли він, 90-річний, у затінку збудованого ним собору св. Софії, помер.

Коли Архиепископ Йосиф Сліпий, Львівський Митрополит і останній з українських єпископів, що залишилися в живих (10 єпископів було замордовано чи передчасно вмерли в советських тюрмах), після несправедливого, нелюдського 18-річного ув'язнення вийшов на волю й прибув, як вигнанець, до Риму, він відразу ж прийняв мене. Відтоді я 21 рік залишався його прихильником, його співборцем і його приятелем.

Він був князем Церкви із залізним характером. У його вже знищеному й ослабленому тілі жив могутній, непоборний дух. Він був геніальним теологом, вродженим науковцем і з-поміж усіх греко-католиків, може, найзавзятішим і найздібнішим оборонцем чистого візантійського обряду. Він був органічним мостом до православ'я, обраний долею для керівництва усіма з Римом поєднаними Церквами. Але з усього серця він був також душпастирем, що в незліченних концтаборах Советського Союзу залишив шляхетні сліди свого священничого діяння. Щоразу, коли його вплив ставав очевидним, його переводили до іншого табору. Так він став і поза кордонами Західної України в цілому Советському Союзі світлим символом не лише для розсіяних католиків, але також для правдивої Православної Церкви, що її представляють не прелати московського патріярхату, але для тієї, котра живе в катакомбах і концтаборах Сибіру. І саме тому, що існує не лише свята Церква, але й несвята, слухняна кривавій советській владі, він врешті став ще й мимовільною перешкодою у

зближенні Риму з офіційною Церквою Москви. Бо ніколи Рим не зможе викупити миру з російським православ'ям ціною зради п'яти мільйонів мучеників та ісповідників Української Греко-Католицької Церкви.

Упродовж останніх 21 року свого життя в екзилі він працював як велетень. Майбутні покоління неодмінно оцінять, що він в кожній ділянці своєї Церкви на еміграції досягнув. І я можу особисто посвідчити, як він мене і мною засноване діло любови "Церква в потребі – допомога східним священникам", знову і знову благав, закликав, натискав, щоб ми подали усяку можливу допомогу його переслідуваній, скривавленій і до смерті катованій Церкві в краю. Він жив і помер для своєї Церкви, на Сході і на Заході.

Для збереження цієї Церкви – і лише заради цього! – він, на прохання Українського Єпископського Синоду й очікуючи юридичного визнання Папою, в 1975 році прийняв титул Патріярха. Як вірний син Церкви, який більше й довше, ніж хто-небудь у цьому столітті, терпів за єдність з Апостольською столицею – він багато разів у листах і розмовах, а накінець – з найбільшим наголошенням у своєму духовному Завіщанні, прагнув добути формальне визнання. Багато разів він доводив церковним дипломатам, які боялися реакції атеїстів, що у Східній Церкві ні папи, ні навіть вселенські собори не встановлювали патріярхатів Помісних Церков. Невтомно він вказував на те, що вивершення тих Церков патріяршим вінцем завжди було плодом дозрілої християнської свідомості у Божому люді. Багато хто цього не розумів. Йому, мученикові, навіть на смертному ложі відмовили у цьому проханні, хоч ішлося не про його особисту славу, а про те, бути чи не бути його Церкви.

І те, що він пише у своєму духовному Завіщанні про цю головну проблему, ви повинні постійно пам'ятати:

"Патріярхат, видіння вашої віруючої душі став для вас живою дійсністю! Таким він для вас залишиться в майбутньому! Бо ще трохи, і Патріярх, за якого ви молитесь, переступить поріг туземного життя, й не стане видимого символу й уособлення Патріярхату в його особі. Та у вашій свідомості і вашому видінні остається жива Українська Церква, увінчана патріяршим вінцем!

Тому заповідаю вам: моліться, як дотепер, за Патріярха Києво-Галицького й усієї Русі, безіменного й ще невідомого! Прийде час, коли всемогутній Господь пошле його нашій Церкві й об'явить його ім'я! Але наш патріярхат ми вже маємо!"

Коли ми сьогодні виголошуємо наш "fiat" до відходу нашого улюбленого Патріярха, хочемо вірити, що цінне зернятко української пшениці, яке впало сорок днів тому у римську землю не залишиться самотнім, але принесе великі плоди. Бо "душа цього праведника є у Божих руках, Бог його випробував і визнав Собі гідним!"

Бог його випробував. Його проваджено хресним шляхом, яким хтозна, чи котрийсь з кардиналів ступав. Він ішов цим шляхом у безприкладній вірності, без ненависти до своїх переслідувачів, але також без поступок, де компроміс або втеча могли б йому полегшити життя. Він вірно йшов за Господом, бо де був Христос, там мав бути і Його слуга.

Невимовно він терпів, коли у Советському Союзі як в'язень мав давати свідчення Христові, як це Господь провіщував своїм учням і послідовникам: "І будете мені свідками у Єрусалимі і в усій Юдеї й Самарії й аж до краю землі". Але на

придорожніх дороговказях його шляху видніли інші написи: не Єрусалим або Юдея, але Львів, Київ, Сибір, Красноярський край, Мордовія і так буквально "аж до краю землі". Свідком він мусів бути своєї рідній, мовчазній, на смерть приреченій Церкві, і йому, фізично й психічно знесиленому, стало ясно, що його шлях "аж до краю землі" був смертним вироком.

Тяжко він терпів, коли задля "святого спокою" його світлу постать систематично затьмарювали темрявою обману і наклепу, так що докір Христа "Єрусалиме, Єрусалиме, що вбиваєш пророків і каменуєш посланих до тебе" міг би мати актуальність і для сьогоднішньої Церкви. "Тим-то він погубив своє життя у цьому світі, але спас його для вічності".

Ще більше він терпів під тим Хрестом, що міг бути найтяжчим у його житті, коли його звільнили, але не повернули свободи його Церкві. Це сталося проти його категоричної, висловленої письмово в ізоляторі київської тюрми, волі. Не дозволити йому разом зі своєю Церквою далі нести тяжкий Хрест.

Жахливо він терпів у Римі – ще більше, ніж у Сибіру, як він мені говорив, коли довідався, в якому розпачі були його священики, переслідувані в Україні, з приводу православного синоду, який відбувся у 1971 році в Москві і на якому ватиканський делегат без протесту прийняв триумф скасування унії Української Православної Церкви з Римом.

Його гірка доля нагадує нам, що всі зусилля, спрямовані на порятунок zagrożеної Церкви, залишилися б безуспішними, коли б не плив на них потік ласки невідомих молільників та мовчазне хрестонесення безіменних святців. Від них бере Церква свою живучість. Так дивлячись, колись доля Патріярха постане перед нами як перемога святого Хреста. Це й було властивою причиною, чому Бог допустив до цього.

Що Христос став послухним аж до смерти на Хресті – самим тільки розумом неможливо осягнути. Однак ми мусимо підкоритися цій мудрості, що розумові здається глупотою.

Ісус Христос і всі мученики, що ділили його долю, ішли перед вашим Патріярхом на цьому тернистому шляху, який він обрав добровільно. Це шлях святих усіх віків. Вони так само позбавлені прав, як Син Божий, що прийняв зовнішність раба і став послухний аж до смерти на Хресті. Цей Хрест послуху є основним законом християнства. Незважаючи на всі похвальні й обов'язкові стремління також всередині Церкви домогтися більшої уваги до людських прав, ми не сміємо піддаватися ілюзіям і не сміємо забувати, що мусимо намагатися бути беззахисними учнями Того, хто як безправний помер і не лише життя, але також і свою смерть хоче продовжити у кожному з нас. Що такий велетень церковної історії, як Йосиф Сліпий, підкорився цьому закону, є ознакою великої святости і прикладом для всіх, що ходять пригнічені нерідко тяжким і деколи незрозумілим хрестом церковного послуху.

У надії на ці знаки й чуда, що Бог для врятування Української Церкви незабаром через нього явить, ми хочемо відважитися вже тепер вимовити: "Corona aurea super caput ejus" – чоло його увінчане золотом: "Блаженні переслідувані за правду, їх бо царство небесне. Блаженні ви, коли зненавидять вас і гнатимуть, і лихословити вас будуть не по правді за мене... Радуйтеся і веселіться, бо нагорода ваша велика на небі" (Мат. 5, 10-12).

Тому слухайте з глибокою повагою і дитячим послухом свого Патріярха. Він не є мертвий. Його душа – в божих руках, і ніяке терпіння його більше не може торкнутися... Слухайте його, бо він проповідує у своєму Завіщанні, у цьому шляхетному і разом з тим вражаючому документі, що він вам залишив як останній свій Заповіт. Якщо цей Заповіт не буде у кожній українській родині, кожним українським священиком і кожним українським єпископом знову й знову читаний, роздумуваний, взятий до серця, підтверджений, виконаний,

якщо тим Заповітом не будете жити, тоді я боїтимуся, чи Українська Церква є гідна такого Пастиря. Нехай так не станеться! Тому, осиротіле стадо Йосифа Сліпого, слухай його голос, довіряй його заступництву, виконуй його Завіщання, плекай твоє християнське родинне життя, твою мову і твою прегарну Літургію.

Ваша Літургія! 12 і 13 вересня я її переживав, як ніколи перед тим, коли я в Римі брав участь у Парастасі, Літургії і Панахиді за вашого Патріярха. Я почував себе, немов у небі, под золотою Мозаїкою собору, що його він сам спорудив, немов би кам'яний гімн Господеві. Ми не були самі. На іконостасі під склепінням і на стінах рясніли ті многі святі, які впродовж цілого його життя були покровителями Патріярха. У червоних ризах з блискучими мітрами, над якими витає Божа велич, обступили митрополити, кардинали, єпископи, архимандрити, священики та монахи тлінні останки крицевого мученика, що мав ласку пережити Сталіна та його безвольного слугу Алексія, щоб у Божій силі відбудувати те, що сатанинською службою було знищене.

Біль тисячоголової громади продирається у похмурому "Алилуя" й у зворушливому голосінні дяків, що здушеним сльозами голосом щоразу заспівують "Господи, помилуй". Дерево ганьби, що його Увічнений так довго ніс для Церкви і народу, переможно під ним вмерши, стократ буде вшановуватися – щоразу, коли служителі і вірні, перехрестившись тричі, сповідують свою віру в Триєдиного Бога і перемогу Ісуса Христа. Лине ладан над катованим тілом, як пізне засвідчення до цієї Богом пройнятої людини, яка Божу ласку ціле своє життя носила і випромінювала.

Іноді прискорюється темп і ритм, підноситься тональність співу. Це вже не благання Божого милосердя, це вже не молитва за душу Патріярха, це – душа топтаного і зрадженого народу, яка в розпучі кличе поміч. Це – останній заклик до пастирської опіки Покійного Мученика: захищай свій бідний народ, обдаруй наших священиків святістю і силою, розбуди у наших єпископів готовість зберігати і обороняти твою спадщину, дай дипломатам надприродної розсудливості і не допусти до того, щоб вони далі продавали правду і справедливість за облудний зиск; просвіти твого слов'янського приятеля, Папу з Польщі, щоб він знайшов шлях, що нас врешті допровадить до миру, справедливості й свободи...

Після того, як завмирає останнє "Господи, помилуй", настає тиша в золотій катедрі. Дай, Боже, щоб тепер, коли могутній голос Патріярха назавжди замовк, не стало тихо в Єдиній Святій Католицькій і Апостольській Церкві. Дай, Боже, щоб знайшлося досить вірних учнів і послідовників, що завжди будуть повторювати науку, яку він, як колись Мойсей, у своєму народі аж до краю обітованої землі скріплював, аж доки ця наука стане закарбованою в серцях українського народу. Тоді Всевишній прискорить той день, якого його вірний слуга Йосиф Сліпий не мав змоги дочекатися – день, коли запанує справедливість. Тоді ваш сильний і відважний Патріярх з неба благословитиме вашу Українську Націю, як колись апостол Андрій із горбів Києва благословив ваш рідний край. Бо так говорить Господь: "Я сам віднайду моїх овець і пастиму їх... Я вас візьму з-поміж народів і зберу вас з усіх країн та приведу вас знов до вашого рідного краю... Там поселитесь в краю, що Я вам дав, і ви будете Моїм народом, а Я буду вашим Богом".

*Про автора: Веренфрід Ван Страатен – голландський священик, голова міжнародної організації "Церква в потребі". Цю проповідь він прочитав 21 жовтня 1984 року в мюнхенській церкві св. Михайла, на поминальній Службі Божій за Патріярха Йосифа – у сороковий день його смерті.*

Степан Семенюк

## До 350-річчя Переяславської угоди

Як відомо, Президент України видав указ про відзначення на державному рівні трагічно-доленосного ювілею Переяславської козацької ради. Тому, що ця угода лягла тяжким каменем на життя нашого народу, думаю, що треба почати вже робити підсумок її наслідків для України. Сподіваюсь, що наші вчені, не чекаючи на заходи на державному рівні, спроможуться на публікацію матеріалів, в тому й архівних документів про саму угоду, як і реалізацію її московськими царями. А історичних матеріалів, досі не опублікованих, безліч. Щоб тільки вспіли всі опублікувати. Пора вже сказати народові й світові **правду**.

Сьогодні пропонуємо читачам маленьку статтю про політику московського уряду і патріархату по відношенні до Української Православної Церкви - Митрополії Київської і всієї Русі.

Почалось воно ще в XII ст., коли то А. Боголюбський з „дикими людьми“, як писав Нестор, „...грабили ціле місто; і Поділ, і Гору, і монастир, і Софію, і Десятинну Богородицю, і не було помилування нікому, ані церквам, що горіли... і церкви оголили від ікон і книг і дзвони познімали“.

А на передодні Переяславської ради московський цар Міхаїл Фьодоровіч (перший з Романових) і його батько, патріарх Філарет, який властиво і правив в Москві, наказали українські богослужбові книги (православні!) „*собірати і на огнь жечь, что б этой ерсі не било в міре*“. Справа була в тому, що українські церковні видання, хоч не тільки церковні, були тоді в Московщині дуже почитні й розповсюджувались майже по всій території, бо в Росії подібних книг не видавали, „українське книгодрукування різко відрізнялось від московського“, і їх „*читали всі: духовенство, дворяни, службовці, купці і селяни*“ - напише пізніше московський критик-літературознавець. Та хто його почув?

Безперечно, що українські книги, а були це не лише богословські, але й історичні, філософські, літературознавчі, хоч богословські переважали, мали свій вплив на читачів, на їх світосприйняття, чого царат і патріархат не хотіли, ба! боялися. Тому і забороняли, і нищили українські видавництва, українську культуру.

А вже після „приобрітєня“ частини українських земель уряд царя Алексія Михайловича приймає заходи („мери“) проти розповсюдження богослужбових книг, які видавались у вільних українських друкарнях. Отже, перша цензура в Московському царстві була впроваджена спеціально на українську релігійну (поки що!) літературу.

Тоді ж почали також звертати увагу, щоб в „Малоросії“ священники виголошували богослужби й молитви „голосом свойственным російскому наречію“. За цими „полемічними“ й правовими заходами наступили дії практичні - патріарх Нікон 1656 року надає собі титул „патріарх московській і всій Великій, Малой і Белой Русі“; все це діялось перед купівлею в турецького візира<sup>(6)</sup> Митрополії Київської і всієї Русі, яка тоді канонічно підлягала Патріархатові Вселенському, Константинопольському.

Ця „полеміка“ московського патріархату з українськими богословами довела до того, що 1674 року патріарх наказує Києву „*впредь нікакіх книг в Москву не присилать*“. Коли всі ці заходи не зовсім спрацьовували, то патріарх Адріян 1688 року, не повідомляючи навіть Київського митрополита, підпорядковує собі Києво-Печерську Лавру, де була тоді велика типографія й услід за цим 1689 року наказує спалити перший том книги Дмитра Туптала „*Читьї Мінеї*“ (Місячні Читання), які були найбільш почитними книгами в усьому православному слов'янстві. (Зауважмо, це діялось за триста років до Гітлера й Сталіна!)

А цар Пьотр I у своєму указі від 5 жовтня 1720 року наказує: „*А другіх нікакіх книг, ні прежніх, ні нових ізданій, не обявляя об оних в духовной коллегії, і не взяв оной позволенія, в тех монастирях не печатать, даби не могло в такіх книгах нікакой в церкві восточной протівности с великоросійской печатью несогласія прозойті*“. Придержується цього сьогодні патріарх Алексій II.

Так було створено Москвою законодавчу основу заборони вільного розвитку письменства не тільки релігійного, а взагалі. Чим далі, як кажуть, тим більше. В XVIII столітті наказано Київській Академії перейти на російську мову, що згодом поширилось і на інші школи. Сьогодні продовжує це діло митрополит В. Сабодан.

Продовжувала нищити українську православну Церкву й Катерина II. 1786 року удержавила в Україні монастирі, а Межигірський Спас закрила, а був він значним осередком релігійно-культурного життя України. А 1802 року Священний Синод російської православної Церкви забороняє будувати в Україні церкви в „*малоросійском стилі*“. Чи не продовжує Москва ту ж політику в Україні нині?

Ось коротенький перелік того, що нам дала Москва після Переяславської угоди тільки в одній площині - релігійній.

Сподіваюсь, що наші вчені і письменники зроблять повний реєстр злочинів, заподіяних Україні царизмом і їхніми наслідниками й піднесуть московським правителям на відзначення 350 роковин Переяславської угоди.

Примітки:

(а) власне куплений Москвою візир „вплинув“ на Вселенського патріарха Діонісія, щоб той згодився віддати Митрополію Київську і всієї Русі Московському патріархові.

Антоніна Слота

### НАША СЛАБІСТ

Чом виперамеся Бога тівко рази,  
А о собі повідаме, же-зме без кази,  
Як коло костела ідеме,  
Бо тади дорога нас веде.

Треба би било шапку зняти,  
Перекститися, в духу помолити,  
Не так раз, но але аж три рази.  
То значило би, же чловец без кази.

Як треба свою віру показати,  
Зачинамеся ей виперати.

Не по-свойому ся молиме,  
Же так не треба, в то не віримо.

Підтримуєме і нашу, жеби не впала,  
І удаєме, жеби сусіда не знала.  
Віру греко-католицку не шануєме,  
А повідаме, же Бога любуєме.

Молимеся по-нашому, як ніхто не видит,  
А то, же шануєме нашу віру, ніхто не вірит.  
Бо як має вірити, коли удаєме  
І часто по нашій віри допчеме.

Римо-католики би нас шанували,  
Як би ми при них по-нашому гадали.  
А як постиме і мясо не їме,  
То кождому ся о тим хваліме.

Богу ласку в неділю робиме,  
 Же си в церкві кусьцьок посідиме.  
 А потім до костела тіж заходиме,  
 Бо без латинской жити не знаме.  
 Чи Богу може ся таке подабати,  
 Же о наш обряд не хцеме дбати.  
 То вшитко едно, так си повідаме,  
 Ци ми од Бога ліпше знаме?  
 Вшитко на показ хцеме робити.  
 Чи в такій вірі можеме жити?  
 Сут таки, што хтят в вірі жити,  
 Але треба їм на таке дозволити.  
 Жеби николи юж не удавати,  
 Треба віру добрі познати.  
 Не лем в пості Св. Писмо читати,  
 А ціле житя своє, рідне - шанувати.

Як мам жити, коли серце мі валит,  
 Не хоче престати, і в боці болит.  
 Слезами очи мя заливають,  
 Бо в серцях віри наши не мают.  
 А наша віра з діда-прадіда,  
 Їй не шануєме - буде нам біда.  
 Бог і прадіди того нам не даруют  
 І ціле наше житя зруйнуют.  
 Потрібна єст нам Божа сила  
 І жаль щирій, жеби нас скрипила  
 В любови до каждого близьнього,  
 І жеби не робити нікому нич злого.  
 Щиро до Бога треба ся помолити  
 І лем до церкви все приходити,  
 Постановити рідне шанувати,  
 А латинске за своє не уважати.

## ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Липень, серпень і вересень

- 1.07.1910 р. поляки вбили у Львові українського студента Адама Коца.
- 1.07.1918 р. в Кам'янці Подільському засновано університет, ректором якого був Іван Огієнко. В університеті були кафедри полоністики й юдеїстики, єдині такі кафедри в усій Східній Європі.
- 1920 р. московські більшовики закрили в підмосковській Україні всі університети (було їх п'ять). Поновно відкрито університети в 1934 році, але були це вже більшовицькі університети.
- 2.07.1943 р. німці спалили кількасот людей в селі Губків на Волині, та понад сімсот чехів і українців в селі Малин на Волині.
- 5.07.1986 р. помер Ярослав Стецько, голова УДП і Проводу ОУН.
- 6.07.1961 р. у Вінніпезі (Канада) відкрито пам'ятник Т. Шевченкові.
- 8.07.1959 р. гетьман Іван Виговський розгромив московські війська під Конотопом.
- 10.07.1994 р. Президентом України обрано Леоніда Кравчука.
- 11.07.969 р. померла велика княгиня Ольга.
- 11.07.1944 р. створено Українську Головну Визвольну Раду (УГВР), підпільний український парламент.
- 15-16.07.1943 р. німці арештували понад дві тисячі української інтелігенції на Волині, всіх розстріляно.
- 18.07.1863 р. видано в Росії „Валуєвський указ” про заборону української мови.
- 24.07.1990 р. над будинком міської ради Києва піднято український національний прапор.
- 25.07.1687 р. Івана Мазепу обрано Гетьманом України.
- 27.07.1147 р. митрополитом України/Руси обрано Кліма Смолятича, першого українця/русина.
- 27.07.1657 р. помер гетьман України Богдан Хмельницький.
- 27.07.1865 р. народився митрополит Андрей Шептицький.
- 27.07.1834 р. у Києві відкрито університет Володимира Великого.
- 29.07.1015 р. помер великий князь Володимир Великий, Хреститель України/Руси.
- 30.07.1920 р. створено Українську Військову Організацію (УВО), яку очолив полковник Євген Коновалець.
- 31.07.1947 р. офіційно закінчено акцію „Вісла” - виселення українського населення з Рідних Земель. Однак виселення продовжувалось до початку 1950-их років, коли то виселено українців з лемківських сіл Шляхтова, Явірки, Біла і Чорна Вода та інших.
- 1.08.1913 р. померла Леся Українка (Косач), письменниця, поетка, драматург, громадська діячка.
- 1.08.1914 р. у Львові створено Головну Українську Раду.
- 1.08.1914 р. Німеччина оголосила війну з Росією, початок Першої світової війни
- 2.08.1938 р. українські націоналісти створили в Ужгороді на Карпатській Україні відділи Української Національної Оборони, пізнішу Карпатську Січ
- 3-4.08.1953 р. советські війська НКВД криваво розгромили повстання політичних в'язнів в третьому Горному лагері Норільська за Полярним кругом. Опір (мирний) в'язнів тривав два місяці. В цьому лагері перебували каторжани, майже виключно українці - повстанці й оунівці.
- 14.08.988 р. великий князь Володимир впровадив в Україні/Руси християнство.
- 16.08.1945 р. Москва приділила Польщі Лемківщину.
- 17.08.1883 р. народився Дмитро Донцов, письменник, політичний діяч, ідеолог українського націоналізму.
- 21-25.08.1943 р. відбувся в Україні III Надзвичайний Збір ОУН.
- 16.08.1775 р. російські війська зруйнували останній осередок української козацької державності - Запорізьку Січ.
- 22.08.1932 р. Москва розпочала масовий голод в Україні (підмосковській - УРСР). За два роки голоду згинulo біля 10-ти мільйонів населення.
- 24.08.1991 р. Верховна Рада України проголосила Незалежність України.
- 26.08.1657 р. Івана Виговського обрано Гетьманом України.
- 27.08.1856 р. народився Іван Франко, письменник, поет, громадський діяч.
- 27.08.1992 р. тіло патріарха Йосипа Сліпого поховано у Львові.
- 31.08.1919 р. війська армії УНР і УГА визволили Київ від більшовиків.
- 1.09.1939 р. почалась II Світова війна нападом Німеччини на Польщу.
- 4.09.1985 р. московські комуністи замучили в таборі Василя Стуса.
- 5.09.911 р. Київський князь Олег уклав з греками умову, за якою Греція платила Україні/Руси данину.
- 7.09.1984 р. помер патріарх Йосип Сліпий.
- 7.09.1656 р. Б. Хмельницький уклав з Ракочім (Угорщина) „Трактат вічної приязні”.
- 9.09.957 р. велика княгиня Ольга в Царгороді.
- 15.09.1941 р. гестапо провело масові арешти українських націоналістів-бандерівців.
- 16.09.1658 р. договір Польщі з Україною в Гадячі.
- 20.09.1947 р. в бою з польськими військами на Лемківщині загинув Ярослав Старух „Стяг”, член Проводу ОУН, Провідник ОУН на Закарзонні. Син Лемківщини!
- 22.09.1918 р. уряд України відкрив в Києві університет.
- 23.09.1648 р. війська Б. Хмельницького перемогли поляків під Пилявцями.
- 23.09.1872 р. народилася Соломія Крушельницька, світової слави оперна співачка.
- 29.09.1866 р. в Холмі народився Михайло Грушевський, історик, голова Української Центральної Ради, Президент Української Народної Республіки.
- 30.09.1930 р. почалась пацифікація українців польським військом і поліцією.
- 1030 років від смерті великого князя Святослава Ігоревича, прозваного Хоробрим, який укріпив кордони української держави - Київської Русі на Дунаю, Верхній Волзі і Кавказі.



## АКЦІЯ “ЛОМ”

(15 березня 1938 року проголошено  
Самостійність Карпатської України)

22 листопада 1938 року Чехословацький парламент прийняв Закон про автономію Карпатської Русі (Карпатської України). Уряд автономії, який очолював о. А. Волошин, приступив відразу до творення державного життя, в тому і власного війська – Карпатської Січі, основою чого сталися відділи Української Національної Оборони (УНО), створені молодими націоналістами з ОУН 4 вересня 1938 року. Розпочалась копітка праця державного будівництва серед надзвичайно складних і тяжких політичних і військових умов. До цієї української землі, яка віками була під чужою окупацією, мали претензії і зазіхання сусідні держави, а в першу чергу Угорщина, ласим оком споглядала навіть далека Москва. На цю складну ситуацію вплинуло те, що Чехословаччина зволікала з наданням автономії Карпатській Україні двадцять років.

Цей шматок української землі, всього біля 13 тисяч квадратних кілометрів, був на перехресті інтересів Польщі і Угорщини, Румунії і Москви, і, очевидно, Чехії. Мадярщина, якої впливи тут були значні ще за австро-угорської окупації, не покидала намірів повернути її під своє володіння, такі ж наміри були в мадярів і по відношенні до Словаччини. Тільки певні обмеження, накинени Угорщині Антантою здержували в міжвоєнний час від військової агресії. Румунія натомість чинила пасивний опір Мадярщині, маючи з нею нерозв'язаний вузол Добруджа. Польща вже відразу після здобуття незалежності в двадцятих роках почала неприязно дивитися на Чехословаччину, зокрема, за Тешинський Шлеськ, але і Закарпатську Русь. Ціллю польської закордонної політики, окрім Заолззя, було добитися спільного кордону з Мадярщиною. Правляча екіпа в Польщі й сам Ю. Пілсудський вважали Чехословаччину за твір тимчасовий і тому активної добросусідської політики з нею не проводили. Активні контакти польсько-мадярські переплітались тут зі спором Польщі за Спіш, Ораву і, як згадувалось, Тешинський Шлеськ. Був це також спір про політичні впливи в цьому регіоні, а також відмінної концепції кшталту Центрально-Східної Європи. Польща, щоправда, не висувала, в кожному разі офіційно, територіальних жадань по відношенні до Закарпатської Русі й Словаччини, зате виступала за приєднання, точніше – повернення Закарпатської Русі до Угорщини, що створило б спільний польсько-мадярський кордон. Мадярщина зі свого боку намагалась отримати допомогу Польщі в справі полегшення суворих умов Антанти, що Польща не дуже могла зробити, не маючи сильної тоді позиції на міжнародній арені.

Від початку тридцятих років ХХ ст. Польща знову почала проявляти зацікавлення Закарпатською Руссю, що було викликано її внутрішньою ситуацією й сподіванням швидкого розпаду Чехословаччини, спричиненого сепаратистськими рухами словаків, русинів – серед яких поширювався й міцнів під впливом УВО та ОУН український націоналістичний рух. Щоб цьому перешкодити, уряд Польщі почав підтримувати на Закарпатті русофільський рух греко-католицького священика С. Фенціка з *Русской Национал-Автономной Партии* (РНАП). С. Фенцік нав'язав стосунки з польським консулом в Ужгороді М. Свяжбінським (1934 р.), від якого отримав гроші на видавання тижневика „Карпатский Голос”. Згодом отримав також від польських властей субсидію на видавання газети „Наш Путь”. Субсидії для о. С. Фенціка і його партії РНАП, уряд Польщі переказував під маскою субсидій від американських русофільських осередків. Одночасно польська дипломатія проводила заходи для об'єднання партій С. Фенціка й А. Бродія, але успіху не добила.

Питання спільної польсько-мадярської границі було темою розмов мадярського прем'єра Г. Гюмбуса у Варшаві 1934 року. Обидві сторони підтримували русофільський рух на Закарпатті, побоювались створення „коридору” чесько-советського і толерування чехами „irredenty ukrainiskiej”, а надто Польща бачувала економічне значення безпосереднього сусідства з Угорщиною, хоч Чехія була економічно сильнішою.

В січні 1938 року Польща вже була поінформована про плани Гітлера відносно Австрії і Чехії і висловила дезапробату його намірам щодо Австрії, але одночасно визнала за сприятливу

нагоду реалізувати свої наміри щодо Чехії. Цю справу поляки обговорювали з прем'єром Угорщини М. Горті під час його візиту в Варшаві в лютому 1938 року, але жодних практичних кроків тоді не зроблено, здається, що Будапешт не зовсім довіряв запевненням поляків щодо їхніх інтенцій.

В березні 1938 року МЗС Польщі передало о. С. Фенціка (РНАП) під опіку Будапештові, мотивуючи це тим, що мадяри мають більші впливи і можливості реалізації спільних інтересів. В травні 1938 року посол Польщі в Празі К. Попее заявив мадярському послу Я. Веттестейнові, що „по відношенні до Закарпатської Русі Польща має тільки пасивне зацікавлення, не хоче допустити, щоб повстав там центр український, який загрожував би внутрішньому спокоєві Польщі”, маючи на увазі, мабуть, зростаючу активність українського самостійницького руху на українських землях, які тоді належали до Польщі. Польща, як бачимо, так активно сприяла приєднанню Карпатської України до Угорщини, що навіть критично оцінила заяву Будапешта про надання Карпатській Русі широкої автономії, чого, зрештою, Будапешт не думав дотримати.

4 жовтня 1938 року, за намовою польської дипломатії, Угорщина прийняла рішення про реалізацію своїх політичних цілей і територіальних ревіндикацій. На кордоні з Карпатською Україною мадяри зосередили свої військові загоны та і парамілітарні відділи під командуванням начальника V відділу Головного Штабу армії полковника С. Гамльока, а кілька днів пізніше перекинули на Карпатську Україну кількості диверсантів, але диверсійна акція мадярів зазнала поразки. Будапешт одночасно виступив з пропозицією, щоб польське військо захопило Закарпатську Русь самостійно або спільно з мадярами, однак Польща цю пропозицію відкинула, надала натомість дипломатичну підтримку діям мадярів, а також укріпила своїми військами кордон з Румунією, запобігаючи її можливій інтервенції.

7 жовтня 1938 року начальник Головного Штабу польського війська генерал В. Стахевіч видав наказ підготувати диверсійну акцію на Закарпатті, одночасно міністр Ю. Бек склав візит в Румунії та намагався переконати короля Румунії дати згоду на окупацію Закарпатської Русі Угорщиною, але Румунія не прийняла пропозиції. 19 жовтня 1938 року генерал В. Стахевіч видає наказ провести саботажну акцію на Закарпатті під криптонімом „ЛОМ”. Акція „ЛОМ” розпочалась 22-23 жовтня, її очолює підполковник Ф. Анкерстейн. Акція мала античеський характер, але, по суті, була антиукраїнською провокацією. Мадярська диверсійна акція на Закарпатській Україні зазнала поразки, а поляки 5 листопада мусили реорганізувати свою акцію, висилаючи на Закарпаття сім компаній війська з кадровими офіцерами і підофіцерами. Формально польську диверсійну акцію на Закарпатті „ЛОМ” зупинено під кінець листопада, насправді тривала вона довше.

Перед військовою диверсійною акцією і під час акції Головний Штаб польського війська проводив пропагандистську кампанію, метою якої було перекласти вину на українців. З цієї метою Головний Штаб видавав відозви до „русинів” і українців російською й українською мовами, останньою була фальшивка „від ОУН”, але населення не піддалося провокації.

Внаслідок агресії гітлерівської Німеччини Чехословаччина втратила державну незалежність, з волі Гітлера Карпатська Україна була окупована мадярами, Польща на короткий час отримала спільний кордон з Угорщиною, але не завдяки своїй неумудрій диверсійній акції „ЛОМ”. Через кілька місяців Гітлер зі Сталіном поділили Польщу. Корткозора політика правлячих кіл Польщі призвела до трагедії не тільки Карпатської України, але й польського народу, а в свідомості українців і чехів наслідки цієї політики покутують і досі, як відлуння акції „ЛОМ”, яка не принесла користі нікому, принесла тільки страждання й смерть людей. А в Польщі? Диверсійна акція на Карпатській Україні була засекречена й польська громадськість про неї нічого не знала, як і досі.

**Примітки:** В тексті вживається назва „Закарпатська Русь”, бо в польських документах в справі акції „ЛОМ” саме така назва зафіксована.

Література: *Akcja „ŁOM”. Polskie działania dywersyjne na Rusi Zakarpackiej w świetle dokumentów II Oddz. Sz. Gł. WP. Warszawa 1998 r.*

## 2-ГА “ЛЕМКІВСЬКА ВАТРА” В США.

Цьогорічна, вже друга в Сполучених Штатах Америки, традиційна “Лемківська Ватра” – свято лемківської культури, відбулась на оселі Спільки Української Молоді в Елленвіл, Н. Й., 28-30 червня 2002. Так як і 1-а “Лемківська Ватра” в США, вона була організована з ініціативи Крайової управи Організації оборони Лемківщини в Америці. Вона є одним з багатьох, та чи не найдієвішим, способом зберігання лемківської культури. Адже лемки – найзахідніша гілка українського народу – хоч і розписані по всьому світі, скрізь намагаються зберегти свою говірку, пісню, танець та інші елементи національної самобутності. І “Лемківські Ватри” щороку зігрівають серця людей в Польщі, Україні, на Словаччині, в Канаді, а від минулого року – і в США. У Польщі – на Лемківщині, в Ждині, на рідній землі наших дідів і батьків, також відбулась “Лемківська Ватра”, цього року вже двадцятим раз, збираючи всю лемківську родину.

Цьогорічна “Лемківська Ватра” мала важливе значення для учасників, бо її проведення збіглося в часі з 55-ою річницею акції “Вісла”. Тоді, в 1947 році, 150 тис. частина українського народу була депортована зі своїх історичних та етнічних земель: Лемківщини, Надсяння, Холмщини й Підляшшя на північно-західні землі Польщі. Цій річниці й була присвячена недільна програма на цьогорічній “Ватрі”.

“Лемківська Ватра” в США розпочалась забавою в п'ятницю ввечері 28-го червня, де до танцю запрошував відомий оркестр “На здоров'я”.

У суботу 29-го червня, коли сонце піднялось над горою, біля кухні Оселі вже від 6-ої години ранку можна було побачити чоловіків під наглядом Адама Стеця, які розкладали рожна, призначені для приготування поросяти на вечерю. У кухні, під керівництвом голови відділу ООЛ округи Олбани Івана Філя, умілі господарі й господині готували вареники, ковбасу з капустою, борщ та інші страви для прибулих учасників цієї зустрічі в чарівному закутку Кетскільських гір Оселі СУМ.

Організатори завершували всі роботи, а на площі біля польової сцени Оселі молодь під проводом синів голови КУ ООЛ Зенка Гальковича готувала “ватряне огніско” – символ Лемківського свята.

О годині 3<sup>00</sup> пополудні, на польовій сцені Оселі, біля пам'ятників українським героям, Голова організаційного комітету й Староста “Ватри” Василь Гаргай офіційно відкрили 2-гу “Лемківську Ватру”. Після привітання всіх прибулих гостей на сцену запросили голову ООЛ - Зенона Гальковича та хор “Рідна Пісня” округи Олбани.

Далі були вітання й запрошення на сцену колишнього довголітнього голову СФЛ, теперішнього почесного голову СФУЛО – проф. др-а Івана Гвозду. Згодом староста “Ватри” поінформував, що в травні цього року у Києві, в Україні відбувся III-ій Конгрес СФУЛО, на якому головою обрано проф. Івана Щербу зі Львова, а заступниками на Європейський континент - Стефана Гладика та на Американський континент - Марію Дупляк, також до Управи ввійшли з США: Зенон Галькович, Мирон Мицьо, Юліан Котляр, Іван Філь, мгр Діяна Гованська і Теодор Малиняк до Контрольної комісії.

Далі Василь Гаргай привітав і попросив на сцену голову Фондації Дослідження Лемківщини - Стефана Гованського, а також присутніх голів відділів ООЛ в США: 1-ий відділ в Нью-Йорку, Н.Й. - Іван Завада, 2-ий відділ в Йонкерсі, Н.Й. - Стефан Гованський, 3-ій відділ в Пасейку, Н.Дж. - Василь Гаргай, 4-ий відділ в Елізабет, Н.Дж. - Василь Матлаґа, 5-ий відділ в Ірвінґтоні, Н. Дж. - Іван Сорока, 7-ий відділ в Джерзі Сіті, Н.Дж. - Володимир Блажейовський, 8-ий відділ в Чікаґо, Іл. - Ярослав

Кравчишин (передав привітання), 11-ий відділ в Олбані, Н.Дж. - Іван Філь, 23-ий відділ в Обурн, Н.Й. - Михайло Халупа.

Староста також привітав голову Крайової Управи ООЛ - Юліяна Котляра, колишнього голову Крайової Управи ООЛ - Івана Хомка, колишнього голову ФДЛ - Мирона Миця, голову Світової управи спілки української молоді - Юрка Наконечного, голову УККА в Пасейку - Адама Стеця і колишнього голову осередку СУМ в Пасейку - Стефана Журавського.

Пан Василь подякував усім членам організаційного комітету “Ватри”, в якому були всі голови відділів ООЛ, включно з головою КУ ООЛ Зенком Гальковичем, а також Стефанові Косцьолку, Петрові Гресю та Адамові Стецю за їхній великий вклад в підготовку цієї “Ватри”, а також адміністрації Оселі СУМ під проводом Петра Косцьолка – за співпрацю й професійну підготовку Оселі для цієї “Ватри”.

Опісля Староста попросив до вітального слова голову Крайової Управи ООЛ – Зенка Гальковича, який привітав усіх прибулих і підкреслив, що “Ватра” зближує і єднає людей, і нам треба продовжувати цю традицію так, як робили наші предки і тепер роблять наші родоки на Лемківщині і по цілому світі.

Присутні почесні гості: проф. Іван Гвозда, мгр інж. Стефан Гованський, Василь Гаргай, Іван Сорока, Іван Філь та Семан Мадзелян традиційно запалили Ватряне “огніско”, яке разом з прекрасно заспіваною піснею “Гори наши Карпати”, що її виконав хор “Рідна Пісня” з округи Олбани під керівництвом Михайла Завади, розіграли святочну атмосферу – так завершилась церемонія відкриття 2-гої “Лемківської Ватри”.

Програма продовжувалась концертом, який вели двоє молодих людей: Анна Перегрим з “Лемковини” з Польщі та Степан Жерелів з “Лемковини” з України.

Концертну частину на польовій сцені розпочав хор “Рідна Пісня” в'язанкою лемківських пісень: “В гаю зелененьким”, “Ой на дворі дощик” та іншими, закінчивши піснею “Хай живе вільна Україна”. За ним виступав вокальний ансамбль - тріо “Черемшина” з Монреалю (Канада), який зачарував глядачів добіркою лемківських-українських пісень. На сцені не забракло й танцювальних виступів, серед яких прекрасне враження справила молода група “Майбутні Кроки” з осередку СУМ в Пасейку, Н. Дж., якою керує Володимир Ярченяк.

Опісля дует новоприбулих з України молодих сестер Орос - Ліди та Тамари - зворушував публіку своїми молодечими прекрасними голосами та модерним виконанням.

В подальшій частині вокально-інструментальний гурт “Галичани” співом і музикою акомпанував учасникам “Ватри” до танцю. На сцені не забракло й місцевих аматорських гумористів в особах Івана Греся й Петра Вислоцького, які веселили слухачів жартами. Після них виступило тріо бандуристок: Аня Куцевич, Галина Цеховська й Ірина Гречко з Беатою і цимбалістом Віталієм, яким глядачі аплодували за веселу музику і спів. І знову Гурт “Галичани” продовжував забавляти глядачів аж до сутінок.

Всі номери концертної програми, побудовані на лемківській темі, пісні і гуморі, надзвичайно подобались слухачам, які вщерть заповнили площу під деревами коло сцени цієї незабутньої для всіх присутніх суботи.

Звечора аж до білого ранку учасники “Ватри” без утоми танцювали та веселились при звуках відомого оркестру з Йонкерсу, Н.Й., “На здоров'я” на свіжому повітрі, а в залі оркестр “Хвиля” своїми звуками забавляв прихильників танцю на паркетній підлозі.

Недільна програма 2-гої “Лемківської Ватри” була

присвячена 55-ій Річниці акції "Вісла" і розпочалась Службою Божою о год. 10<sup>30</sup> ранку.

Після обіду о 13-ій годині відбулась наступна частина програми, що безумовно найбільше запала в серця її слухачів – особливо тих, хто пережив операцію "Вісла" та її наслідки. Головний доповідач проф. др Іван Гвозда в своїй доповіді підкреслив історичне значення акції "Вісла", цього ганебного акту депортації, метою якого був етноцид: асиміляція насильно переселеного на чужу для нього землю українського населення серед чужого народу.

Проф. Гвозда пригадав слухачам багато історичних фактів і спомини поодиноких людей, серед яких о. митрат Стефан Дзюбина, ув'язнений в концтаборі Явожно. Продовженням програми був поетично-музичний монтаж, присвячений акції "Вісла", в виконанні групи під керівництвом Адама Стеця – як виявилось здібного кулінара, але також артиста і громадського діяча.

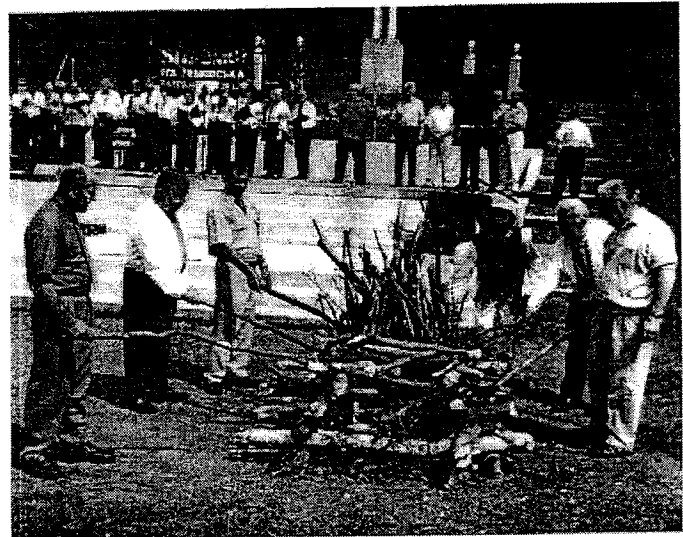
Після концерту на спортивному полі під проводом Марка Гованського відбулись футбольні змагання команд спортивного клубу "КРИЛАТИ" з Йонкерсу, Н.Й., і "Левами" - новоприбулих з Львівщини та згуртованих у Стемфорді, Н.Й.

О 17-ій годині офіційно 2-гу "Лемківську Ватру" закрито. Тих що відїжджали до своїх домівок прощав напис над брамою "До побачення за рік!", запрошуючи на 3-ю "Лемківську Ватру", яку заплановано провести 27-29 червня 2003 року.

Треба признати, що 2-га "Лемківська Ватра" в США безсумнівно була успішніша від першої. Всім членам організаційного комітету "Ватри" належить признання й подяка за їхній особистий вклад, а особливо тим всім членам відділів ООЛ, які своєю жертвовною працею й часом причинились до успіху цієї імпрези.

Думаю, що праця всіх тих, які допомагали нам цього року, буде прикладом решті, а тоді, маючи більше рук до роботи, спираючись на досвіді та ентузіазмі нас усіх, з певністю гарантуємо гостям та учасникам "Ватри 2003" ще краще та успішніше, вже ТРЕТЄ свято лемківської культури в США!

Стефан Гованський  
(член оргкомітету "Ватри")



На сцені хор "Рідна пісня" і члени управ ООЛ під час відкриття. Ватру розпалюють, зправа: проф. І. Гвозда, С. Мадзелян, В. Гаргай, І. Сорока, С. Гованський і І. Філь



Поетично-музичний монтаж виконавців з Пасейку, присвячений 55-ій річниці акції "Вісла"

## СЕРДЕЧНА ПОДЯКА

Складаємо сердечну подяку за пожертви на фонд видавництва „Ватра”, що їх передали:

- Отець митрат Степан Дзюбина - Перемишль - 270,- зл.
- Василь Максимович - США - 100,- зл.
- Филип Іконяк - Явірки - 45,- зл.

На фонд розбудови ватряного поля:

- Стефан Мерена (Caravan Logistes Inc.) - Канада - 1000,- канад. дол.
- Василь Горбаль - Канада - 100,- канад. дол.
- Панство Любинецьки з Рибника - 550,- зл.
- Генрик Клодій - Щецін - 200,- зл.

Всім жертводавцям щиро дякуємо. Спаси Боже!

Бажаючим допомогти нам подаємо наш банківський рахунок:

**ВРН O/Gorlice: 10601510-320000119532** (wpłata na kwartalnik „ВАТРА”; działalność Zjednoczenia Łemków)

*mgr inż. arch. Wojciech Śliwiński*  
 Sądecki Park Etnograficzny w Nowym Sączu

## CERKIEW z CZARNEGO p.w. ŚWIĘTEGO DYMITRA - NARESZCIE BEZPIECZNA w SADECKIM SKANSENIE

W dniu 19 czerwca 2001 roku, po wielu latach starań i pracy nastąpiło otwarcie cerkwi z Czarnego, przeniesionej stamtąd i odtworzonej na ekspozycji Sądeckiego Parku Etnograficznego w Nowym Sączu. Tutejsze Muzeum Okręgowe zdecydowało się udostępnić obiekt do zwiedzania zanim zostanie odtworzone właściwe wyposażenie wnętrza. Brakuje w nim głównie ikonostasu, na którego konserwację i renowację potrzebne są ogromne środki finansowe. Przywrócenie dawnej świetności temu wspaniałemu obiektowi wystroju może potrwać jeszcze kilka lat. Dlatego w świątyni, wykończonej pod względem architektoniczno-budowlanym postanowiono tymczasowo zaprezentować wystawę ilustrującą właśnie trudną „drogę cerkwi z Czarnego do skansenu w Nowym Sączu”.

Bezpośrednie prace konserwatorskie przy tym pięknym zabytku architektury drewnianej prowadzone były przez sądeckie muzeum od 1991 r. Rozebrano wówczas i przetransportowano z Czarnego do Nowego Sącza ikonostas oraz dwa ołtarze. Dzięki osobistemu zaangażowaniu ówczesnego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, mgra inż. arch. Zygmunta Lewczuka – zwłaszcza przy pozyskiwaniu specjalnych środków finansowych z budżetu centralnego - w dwa lata później rozpoczęto rozbiórkę cerkwi „*in situ*”. Wspecjalizowana w pracach tego typu, prywatna firma inżyniera Józefa Hronowskiego (niegdyś pracownika tego muzeum) po rozebraniu przewiozła zdemontowane elementy na zaplecze SPE i przystąpiła do konserwacji zabytkowego drewna. W 1994 roku postawiono na ekspozycji samą wieżę, zaś w 1996 r. – odtworzono główny korpus budynku. Rok później zrekonstruowano dawne ogrodzenie wokół obiektu, oraz sfinalizowano konserwację dwóch ołtarzy. W latach 1998 – 2000 przeprowadzona została konserwacja i renowacja polichromii wewnętrznych, wykonanych w 1895 r. na ścianach i sklepieniach przez znanych galicyjskich malarzy Bogdańskich. Równoczesne przystąpienie do konserwacji ikonostasu nie było możliwe, z uwagi na zmiany administracyjne oraz brak środków. Po zakończeniu w/w prac konserwatorskich pomyślano jednak o wykorzystaniu tak odrestaurowanych wewnątrz obiektu do zaprezentowania okresowej wystawy, obrazującej dotychczasowe dokonania konserwatorskie i działania związane z ratowaniem cerkwi. Zamierzano w ten sposób przybliżyć zwiedzającym mało znaną historię zabytku. Przypomniano zatem czasy jego sakralnego użytkowania w Czarnem, pokazano okres opuszczenia i niszczenia, okres starań o translokację do skansenu, jak też wreszcie samą rozbiórkę i odtwarzanie obiektu na ekspozycji skansenowskiej. Wystawa stanowi ciekawe uzupełnienie prezentacji odrestaurowanych już



polichromii i ołtarzy we wnętrzach cerkiewnych.

Ekspozycja została zaprojektowana głównie jako demonstracja fotogramów oraz tekstów objaśniających poszczególne tematy (w wersji polskiej, łemkowskiej i angielskiej) – umieszczonych w stojących gablotach. Puste miejsce ikonostasu wypełniono ciekawą kompozycją plastyczną, nawiązującą do podziału w jego dolnym rzędzie. Na środku nawy znalazła się przeszklona, przestrzenna gablota, zawierająca drewniany model cerkwi „w trakcie budowy” oraz ciesielska winda budowlana, podnosząca wielki, oryginalny słup drzwiowy, którego nie użyto do montażu, z uwagi na stopień zniszczenia.

W przedsionku cerkwi ustawiona została tytułowa plansza wystawy. Oprócz napisu w 3 językach znajduje się na niej mapa województwa małopolskiego, pokazująca plastycznie „drogę cerkwi z Czarnego – do skansenu w Nowym Sączu”.

W babińcu cerkiewnym umieszczono 4 gabloty informacyjne, poświęcone historii łemkowskiej wsi Czarne w powiecie gorlickim oraz historii miejscowej Cerkwi Greckokatolickiej i jej świątyni pod wezwaniem św. Dymitra, zbudowanej w 1789 r. Mapy, fotografie i fotokopie rysunków obrazują stan osady oraz jej obiektów sakralnych w różnych okresach.

W nawie głównej, w gablocie po lewej stronie ołtarza bocznego znalazło się kalendarium ważniejszych wydarzeń oraz kilkanaście pism i dokumentów archiwalnych – przybliżających historię „ćwierci wieku starań o cerkiew”. W gablocie po prawej stronie ołtarza bocznego pokazano pomniejszone fotokopie niektórych rysunków szczegółowej inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej z 1976 roku oraz opis techniczny architektury i konstrukcji budynku cerkwi.

Tematycznie z witryną tą wiąże się pobliska gablota przestrzenna mieszcząca drewniany model konstrukcji cerkwi „w trakcie budowy”. Wykonany z drewna w skali 1:20 - stanowi ważny element edukacyjny, dobrze wizualnie

приближаючи то, чого в об'єкті на експозиції скансенівської не вidać. Нове, дескове озалювання стіан зовнішніх oraz гонтowe krycie dachów nie pozwalają bowiem na wgląd w autentyczne elementy konstrukcji odtworzonego budynku. Wieńcowe ściany zrębowe babińca, nawy oraz prezbiterium, a także ramowa struktura nośna wieży-dzwonnicy, złożona z pionowych słupów i poziomych rygli są za to doskonale widoczne dzięki pokazaniu na modelu – jakby w połowie budowy obiektu, realizowanej przeszło 200 lat temu.

Jak już wspomniano, miejsce ikonostasu czekającego na konserwację wypełnione zostało prostą kompozycją przestrzenną, nawiązującą do specyficznej formy jego najniższej kondygnacji. Stanowią ją trzy stojące plansze, w usytuowaniu wrót diakońskich i carskich, zwieńczone replikami kształtu ich łukowych nadproży. Pozostawione między nimi przejścia pozwalają na dostanie się do prezbiterium, gdzie wrócił po konserwacji i renowacji ołtarz główny, choć – podobnie jak w ołtarzu bocznym – brakuje w nim ikony patronalnej. Na środkowej, większej planszy umieszczono dużą, czarno-białą fotografię wnętrza cerkwi z lat 80-tych, z widokiem na ikonostas. Na lewej planszy znajdują się objaśnienia opisowe i rysunkowe architektury ikonostasu oraz wszystkich jego ikon. Prawa, pusta plansza stanowić ma zachętę do sponsorowania konserwacji „serca cerkwi” – czyli ikonostasu. Można w niej umieszczać wizytówki osób oraz logo firm, których ofiarność dopomoże w tym zamierzeniu, będącym „jeszcze przed nami...”.

Po prawej stronie nawy umieszczono w narożach dwie gabloty stojące, zaś pośrodku, między oknami – jakby u stóp malowanego na ścianie, iluzjonistycznego ołtarza – postawiono półleżącą gablotę, z wizerunkami i notkami biograficznymi ponad 30 osób – „które pomagały ratować cerkiew”. Natomiast w gablotach stojących, kilkanaście fotografii ilustruje rozbiórkę w Czarnem i odtwarzanie budynku cerkwi na ekspozycji SPE oraz specjalistyczne prace konserwatorskie przy polichromiach i detalach.

W tle uroczystości otwarcia wystawy odtwarzana była muzyka liturgii cerkiewnej – z nagrań chóru „SYNTHAGMA” ze Słupska – dzięki czemu przybliżono zwiedzającym nastrój oryginalnego wnętrza świątyni obrządku wschodniochrześcijańskiego.

Zabierając głos po oficjalnym otwarciu ekspozycji przez dyrektora Muzeum P. Waclawa Kawiorskiego piszący te słowa

komisarz wystawy podkreślił potrójny wymiar znaczenia cerkwi z Czarnego w sądeckim skansenie. Obok wskazania na znaczenie muzealne – zawierające się w uratowaniu cennego zabytku drewnianej architektury cerkiewnej – wyraził nadzieję na wpisanie się działań z tym efektem związanych w proces rekompensowania Łemkom doznanym krzywd oraz w papieski dialog zbliżania chrześcijan różnych obrządków.

Zaproszony do podzielenia się swoimi wrażeniami P. Zygmunt Lewczuk – bez wątpienia najbardziej zasłużony w dziele uratowania cerkwi – był wyraźnie wzruszony. Nic dziwnego – minione ćwierć wieku działań i zabiegów konserwatorskich z obiektem związanych – to spory kawałek Jego życia i pracy zawodowej, zarazem droga mocno wyboista, którą musiał pokonać. „Cerkiew jest nareszcie w skansenie i to, to jest najważniejsze” – konkludował.

Równie wzruszający był moment zaprezentowania przez dyrektora Muzeum – daru znanego, łemkowskiego działacza kulturalnego, Pawła Stefanowskiego z Bielanki, który ofiarował na rzecz instytucji ocaloną Ikonę Św. Mikołaja z ikonostasu, wyciętą wcześniej z rzędu namiestnego przez nieznaną sprawców. Jaka była JEJ droga z Czarnego do Nowego Sącza – zapewne nigdy się nie dowiemy...

Wystawa „Droga cerkwi z Czarnego do skansenu w Nowym Sączu” będzie czynna do czasu zakończenia konserwacji i renowacji ikonostasu, a zarazem postawienia na ekspozycji plebanii „ruskiej” ze Szlachtowej. Wówczas przewiduje się przeniesienie jej części do jednego z pomieszczeń tego nowego obiektu, odtworzonego obok cerkwi. Natomiast wnętrze świątyni, po zamontowaniu ikonostasu i zrekonstruowaniu innych elementów wystroju – zostanie udostępnione zwiedzającym muzeum jako budynek sakralny w sektorze łemkowskim. Jeżeli dojdzie wówczas do stosownego porozumienia z administracją Kościoła Obrządku Bizantyńsko-Ukraińskiego w Polsce – to może również pełnić okazjonalnie swoje pierwotne funkcje greckokatolickiej cerkwi np. na nabożeństwo patronalne, ceremonie ślubne itp.

Zapraszamy do zobaczenia odtworzonej cerkwi na ekspozycji Sądeckiego Parku Etnograficznego. Harmonijnie wpisana w naturalny krajobraz skansenu prezentuje się imponująco, stanowiąc – jak dawniej w Czarnem – plastyczną dominantę krajobrazową nad pobliskimi zagrodami muzealnego sektora łemkowskiego, wspólnie świadcząc o historii i kulturze Łemków.

### “БАТРУ” можна передплатити

Ціна одного примірника 3,- зл. + 1,70 зл. поштові оплати. Річна передплата 12,- зл. + 7,- зл. (кошти пересилки) = 19,- зл. Якщо Ви передплатуєте більше 3-х примірників, кошти висилки редакція бере на себе. Передплату замовляти за адресою:

Redakcja “БАТРА” („WATRA”), Hańczowa 8, 38-316 WYSOWA, tel. (018) 3532145, e-mail: [szafraanpiotr@poczta.onet.pl](mailto:szafraanpiotr@poczta.onet.pl), а в плати перераховувати на банківський рахунок. Zarząd Główny Zjednoczenia Łemków. BPH O/Gorlice: Nr konta 10601510-20000119532

Від пересилки одної “Bатру” у держави в Європі поштова оплата = 2,90 зл. (пріоритетна = 4,10 зл.), від 3-х = 5,80 зл. (8,- зл.), від 7 = 11,20 зл. (15,40 зл.), від 14 = 21,50 зл. (29,40), від 22 = 31,60 зл. (44,70), від 39 = 40,90 (60), - зл

## Презераме стари фотографіі . . .



Отець Йоан Полянський - канцлер Апостольської Адміністрації  
Лемківщини. (Може хтось впізнає інші особи).



Дівчата Лабовські села Велика Росток з 20 років  
минулого століття.



Фото з 1940 р. Зліва: Петро і Віхта Шафрани та Петро  
і Анна Демчак з Великої Росток, пов. Новий Санч

## ЇХ ЗБЕРЕГЛА ВІРА

До цього часу редакція вживала у "Ватри" заголовок "ЇХ ЗБЕРЕГЛА ВІРА", автором якого був пан Степан Семенюк до його дописів про парафіян наступних місцевостей: Ліпинки і Кожухів (православні), "Ватри" ч. 1(20)/1998; Зелена Гора (православні), ч. 3(26)/1999; Міжрічча і Осецко (греко-католики), ч. 1(32)/2001; Лешно Гурне (православні), ч. 2-3(33-34)/2001.

Від № 4(35)/2001 і далі: 1(36), 2(37), 3(38)/2002 під таким самим заголовком редакція поміщала допис Івана Лешка про греко-католицьких вірних з Пшемкова, думаючи, що це тематичне продовження, тільки іншого автора й іншої парафії.

На вимогу автора заголовка, по чотирьох публікаціях, залишаємо цей заголовок тільки до його дописів і перепрошуємо п. Степана Семенюка за вживання заголовка, не питаючись його про згоду.

Іван Лешко

Редакція

## ОСТАЛИСЬ У ВІРІ

(Продовження з попереднього заголовка "Їх зберегла віра")

В неділі чи в свята, якщо в нас не було богослуження, тоді ми відвідували сусідню станицю в Шпротаві, а від 1982 року також в Глоґові. Отець Андрій Рожак обслуговував наші станиці до 1988 року. Потім він перенісся до Перемишля, де 17 листопада 1994 року помер.

У першій половині 80 років вірні нашої Церкви з цілої Польщі кожного року на свята Різдва Пресвятої Богородиці (вересень) організували прощі до чудотворної ікони Матері Божої (нашої з Белза) в Ченстохові. Ми не пропустили жодного року, щоб не бути на тих торжествах, а в Ювілейному Році 1000-ліття Хрещення Русі-України приїхали ми разом з вірними зі Шпротави двома автобусами. Справа з транспортом все була на моїй голові. Потрібні автобуси я завжди замовляв у PKS в Глоґові через їх відділ у Пшемкові і ніколи не робили вони мені ніяких труднощів. Одного року, коли я вже все полагодив – заплатив задаток, водій якого визначено, щоб керував автобусом, отримав документи потрібні в подорожі. В п'ятницю перед полуднем повідомили мене на роботі в Шпротаві, що автобусу до Ченстохови не буде. Працівниця з PKS в Пшемкові, яка мені про це повідомила, не знала з якої причини і просила, щоб я приїхав до її бюро, то вона дасть мені можливість порозмовляти з директором PKS в Глоґові. Коли я вже мав розмову з ним, то питав його, яка є причина, що автобусу для нас не буде. Тоді він вияснив, що в Польщі всі виїзди до Ченстохови заблоковані. Просив я його, щоб змінив постанову, бо вночі того самого дня всі прочани мають чекати в Шпротаві і Пшемкові, а автобусу не буде, а я не маю можливості їх повідомити. Сказав він, що мені співчуває, але транспорту не дасть. Подякував я йому і сказав, що знаю яка є справжня причина „блокади”. Повертаючись до праці, по дорозі я зайшов до PKS в Шпротаві (інше вєсводство) і просив, щоб вони мені допомогли. Пояснили, що жодної блокади нема, але автобусу дати не можуть, бо вже є запізно і всі автобуси на суботу зайняті. Звернувся я ще до РТТК (Польське Товариство Туристично-Краєзнавче). Працювала там дуже симпатична й доброзичлива для нас пані і сказала, що мені допоможе. По телефону звернулася до PKS (там, де я вже був) і сказала, щоб вони приділили мені порядний автобус і доброго водія, бо PKS винний ПТТК один курс. Біля півночі в Шпротаві стояв призначений для нас автобус, а водій, коли ми вже вертали домів, признався, що його батьки з Овчар (лемківське село Рихвалд). Будучи на Ясній Горі в Ченстохові, випитував я інших водіїв чи вони щось чули про блокаду, то всі сміялись. Блокада була тільки для Пшемкова.

Через якийсь час я звернувся, щоб PKS віддав нам гроші (задаток), тоді працівниця в Пшемкові сказала мені, що нашими прощами зацікавилася міліція (СБ) в Глоґові і то на сигнал з Пшемкова. Ми добре знали, хто є невдоволений тим, що наша Церква встає з колін і вже виходить наверх, а нас мало не бути.

В 1984 році перший раз по війні ми мали нагоду побачити нашого владика. З Риму до Польщі прибув архієпископ Мирослав Марусин. Він відвідав Лігницю, а через кілька років Вроцлав і Зелена Гору, то наші вірні з Пшемкова намагались молитися разом з владикою. Архієпископ М. Марусин по дорозі до Криниці відвідав церкву в моєму рідному селі Фльоринці. Висвятив він в Перемишлі на священників п'ятьох наших питомців, в тому числі одного нашого лемка

Юліяна Гойняка. Спочатку приділено його як співпрацівника для о. А. Рожака в Зеленій Горі, а від 1988 року він став парохом для Пшемкова й Глоґова. Від того часу маємо в нас Літургії кожної неділі й у свята. Через два роки після того, як о. Рожак замешкав в Перемишлі, о. Юліян став парохом для Зеленої Гори, а до нашої парафії приділено молодого священника о. Богдана Міщишина. До сьогоднішнього часу є він нашим і Глоґова та Коморнік парохом, а о. Юліян Гойняк є нашим деканом.

Весною 1984 року була зорганізована зі станиць, що діють на Лемківщині проща до Риму. Тому, що моя перша поїздка в 1981 році не вдалась, то я постановив скористатися цією нагодою. Коли я попросив у Глоґові мій паспорт, і в призначеному часі його все не було, то спершу не знав, яка причина, а час наглив, бо треба ще було задбати про візу. В бюро мені порадили, щоб я поїхав до Лігниці, і там мені паспорт дадуть. Там працівниця спочатку була здивована, що я до них звернувся, але казала чекати. Досить довго я чекав в залі чекання і читав всі оголошення, які були повішені на стінах. З одного я довідався, що в Сленій Горі має свою канцелярію перекладач з російської, білоруської й української мов і адреса - Стефан Беґун.

Через деякий час до залу чекання прийшов молодий ще чоловік, а в руках тримав течку з документами. Запитав мене, хто я і попросив до своєї канцелярії. Двері зачинив на ключ і почав мене „сповідати”. Багато питань торкалось нашої станиці в Пшемкові і наших душпастирів. Найбільше хотів знати про нашого тодішнього синкеля о. мітрата Івана Мартиняка. Переконався я, що він знає, про що говорять наші отці на проповідях. Дорікав, що наші священники ображають православного митрополита Василія. Напевно, мав він на думці те, що сказав о. В. Росецький, коли правив у нас. Я пригадав собі і повторив йому, що справді отець Володислав згадав, що греко-католицькі священники працюють для Бога, а не для медалів. Довідався я, що він знає дещо про мене, бо запитав мене чи то я безінтересовно в православній церкві в Пшемкові заінсталював звукову й алярмову апаратуру, бо злодії не один раз окрадали її. Хто їх про це інформував? По довшій розмові подав мені чистий листок і сказав, щоб я на ньому підписався. Я запитав, до чого має бути потрібний мій підпис, а він відповів, що це буде доказ, що розмова, яка щойно відбулася, залишиться тільки між нами. На це я відповів йому, що те, про що ми дискутували не є таємницею, ані державною, ані військовою. Про ці справи ми розмовляємо з кожним: вдома і в праці, бо ми тими справами живемо на щодень, і тому я не хочу нічого підписувати. Він взяв мій паспорт в свої руки і ще раз питав, чому я не погоджуюся. Я сказав, що не хочу, щоб мій підпис був у них в міліції. Дав мені іншу пропозицію, що він буде до мене приїздити, а я його знову запитався, чи зустрічі мають бути в мене вдома, чи там, де я працюю, а він сказав, що краще буде в моїй хаті, але я не погодився. Сказав я йому, що старенькі мої батьки якби знали, що маю контакти з міліцією, то того не пережили б, а по-друге, я нічого важливого для нього не скажу. Думав я, що вже не одержу мого паспорта, але він дав мені його і ще запитав, ким себе почуваю - лемком чи українцем, а я відповів, що для мене жодна різниця.

(Продовження буде)

## НАША НЕЩАСНА ЛЕМКІВСЬКА ДОЛЯ

(Продовження)

По тому нас повезли даліше, на понімецькі землі до воев. Вроцлавського, повіт Волув, до станції Рудна Гвізданув. Було це під вечір 9 липня. Там наш транспорт протримали майже дві години й повернули назад до станції Сьцінава. Рано наказано нам скоренько вийти й винести майно з вагонів. Всі поклали свої вози, напасли худобу на придорожніх ровах і чекали на даліші накази. В полудне зійшлися вийти й солтиси з фірманками, щоби нас порозбирати, як невільників, і розселити поодинокі по селах між переселенців з-за Бугу або приділити як рільничих робітників до державних господарств.

Нас назначено до колишнього містечка і тодішньої гміни - Хобеня, знищеного війною майже на 95%, а віддаленого від Сьцінави 20 км. Після розділення нас, де хто має їхати, рушили ми в даліше незнане. Їхали через села: Лясовіце, Бушовіце, Чехоловіце, Нурковіце і Хобеня, до котрого заїхали вже по півночі 10 липня 1947 р. Розмістили нас в колишньому гаражі німецької пожежної команди, де ми переночували до рана.

Рано прийшов до нас комендант МО Реляковскі і казав пошукати вільних домів, а як їх знайдемо, будуть нам приділені.

Ми пішли оглянути селище Хобеня, щоби знайти якісь хати до замешкання. Стрінулися з переселенцями з Горлицького повіту, і вони нам розказали, що в Хобені немає, де замешкати, всі помешкання зруйновані війною та тими, що приїхали сюди зараз по війні, а їм з труднощами вдалося знайти притулок. Порадили піти та оглянути 2 км даліше колонію Халупки. Юліян Прислуцький - переселенець з Чорного, три тижні тому привезений до Хобеня, каже: *"Ми вдвох оглядали Халупки і нам сподобалося, але боялися самі там замешкати, щоби нас хто не обрабував. Вас є більше, будете могли самі себе боронити"*.

Оглянули ми Халупки, ніхто там не проживав від 1945 р. хати були понижені, частинно без шиб у вікнах, бракувало декотрих дверей, а то й підлоги, печі порозваліні, в господарських будинках не було воріт, дахи протікали, всюди брудно, все заросло бур'янами, зате довкола багато пустої землі, на котрій можна було пасти нашу зголоднілу під час перевезення худобу, та ще й накопати й насушити сіна на зиму. Вирішили ми там замешкати.

Потім замельдувалися ми в уряді Громадської ради. Урядничка Я. Саган не схотіла записати ім'я мого наймолодшого дворічного брата - Алекса і сказала: *такого імена в польському словниці немає*. Не змогла її переконати переселенча карта, де було виразно написано "Алекса" й вписала Александер. Після того всі ми - 5 родин: Михайло Шафран, Григорій Кунцік, Миколай Гарбера, Татіяна Бортничак і Теодозія Мерена - поїхали на приділене місце замешкання - Халупки. Найперше треба було все всередині хати почистити, помити, якось закрити діри по вибитих шибках у вікнах, двері прив'язати шнурком, щоби до рана переспати.

Вигнані на понімецькі землі, першу ніч ночували ми на підлозі, але вже у хаті. Другого дня треба було направити кухню й поставити піч до печіння хліба, урухомити привезений з собою млинець (жорна) до молочення збіжжя на муку, з котрої пекли хліб. Сушена бараболя, привезена з гір, дуже нам придалася. Молока та його продуктів нам не бракувало, а то могли ще щось з того продати. Була тільки одна піч до печіння хліба - всі родини нею користувалися. Так ми пережили перші найтрудніші дні на вигнанні.

Незадовго розпочалися жнива. Ті, що могли працювати, найнялися у господарів до праці при жнивях і молоченні збіжжя, як то кажуть "за мірку жита", до викопків "за кошик бараболі". Наші мама збирали колоски по стерниску державного мастку, що їх залишено після жнив, і часто вдень назбирали більше, як я зміг заробити. Для тварин можна було насушити сіна, хоч не найкращого, бо з бур'яном, але вистачило на пашу на цілу зиму.

Восени засіяли озимину, а на яр все інше, і вже у другому році стали господарями на приділеній нам чужій землі.

Перші Різдвяні Свята на вигнанні проходили при гарній погоді, у полі ще паслась худоба, тільки зранку були приморозки. Святували ми їх дуже сумно. Не було наших церков, а в них Різдвяних Богослужень. Коляди могли ми поспівати лише в хатах, але на Св. Вечерю ходили одні до других, щоби спільно повечеряти і поколядувати.

В неділі молодь збиралася, щоби веселіше провести вільний час. Задумали ми створити музичну капелу. Скрипки привезли з гір, але бракувало бубна. Я постарався закупити шкіри - козячу й баранячу. Виправив їх по-своєму, з дикти зробив кружок, на котрий натяг шкіри, і був готовий бубен, на якому я грав. Семен Гарбера - перша скрипка, Гриць Гарбера - друга скрипка. Часом ми з Грицьом замінялися, він брав бубен, а я скрипку. В суботи, неділі і свята сходилися ми у вільній хаті і робили проби. До нас долучилися ще Микола Олесневич - перша скрипка і Володимир Олесневич - друга скрипка.

По недовгому часі почала приходити до нас молодь з сусідніх сіл: Нешице, Хобеня, Радошице, Бродловіце, Стодоловіце, Хелм, а між ними Петро Хомик (акордеоніст), Дмитро Гайтко (скрипаль) і Іван Крет - організатор спіткань та ще Василь Хомик, Петро Квочка та інші. Відтоді майже кожного тижня організовано в Халупках танцювальні вечори. Лунали наші співи, а польська молодь заздрісно приглядалася нашим культурним зустрічам. Вона була переважно з переселенців з-за Бугу і дуже добре розуміла українську мову та знала наші пісні.

Створену нами капелу запрошували пригравати на весіллях. Грали ми на кількох десятках весіль, не раз і більше, як 100 км від нас.

Після трьох років нашого газдування та культурних зустрічей задумано нас ще раз розігнати. Утворено великий ППР (державне рільничче господарство) і нам все поле забрано. Олесневичи, Кузьм'яки і Кунціки перенеслися до села Стодоловіце, Шкарупські - до села Хелм, Гарбери - до села Бродловіце. Татіяна Бортничак з зятем Асафатом Гарбером - до села Кемблув.

Ми залишилися в приділеній хаті, але мусили стати робітниками ППР. Я працював столяром в ППР Бродловіце, брат Петро книговодом в ППР Кемблув, а тато нічним сторожем в ППР Нешице. В тому ППР залишився працювати ще Василь Юнак, жонатий з моско тіткою Теодозією Мерена.

Через рік ми знайшли хату у селі Хелм - Кульм, яку від першого осадника за відступне відкупили, і там замешкали, але далі працювали в ППР.

В 1954 р. я оженився з Марією Гарбера, і замешкали ми в Бродловіцах, де довелося мені працювати в державному рільничому господарстві столяром.

В 1957 році народилася наша дочка Оля, а в 1964 друга - Галя, і в тому ж році у грудні ми виїхали на постійне проживання до міста Едмонтон у Канаді, де до сьогодні проживаю.

Написав я коротенький спомин про моє життя, подібне до більшості лемків-українців, червоноармійців, вигнанців з Лемківщини, котрих доля кинула шукати кращого життя за велику млаку.

Якщо в чому помиляюсь, прошу писати до редакції "Ватри" спростування, щоби створити об'єктивну частку історії депортованих селян Перунки.

Буду рад прочитати спомини моїх колишніх односельчан, щоби було щось більше написано про наше село, до чого сердечно заохочую.

Іван Шафран  
(Едмонтон-Канада)



## і стари документи

Poufne.

Polska Agencja Prasowa PAP

d. »Polpress»  
Sekretariat

L.dz. 9113.B/TN.

Warszawa, dnia 6 grudnia 1945 r.

Do

Ob. Wiceministra Wolskiego  
Ministerstwo Administracji Publicznejw/m. Rakowiecka 4.

Przy niniejszym przesyłamy Panu Ministrowi do wiadomości doniesienie poufne naszego korespondenta z Krakowa i uprzejmie prosimy Pana Ministra o powiadomienie nas o wydanych w tej sprawie zarządzeniach:

KRAKOW. PAP. Zagadnienie repatriacji ludności lemkońskiej z powiatów Nowy Sącz i Nowy Targ nabiera nowego oblicza wobec stwierdzenia faktu, że poszczególne jednostki już repatriowane do USSR wracają ze Lwowa jako repatrianci polscy. Do powiatu nowotarskiego wróciło w ten sposób w ostatnim miesiącu 141 osób. W powiecie tym zostały jeszcze cztery zwarte gromady lemkońskie w okolicy Szczawnicy. Ziemia nowosadecka posiadała 40 gromad lemkońskich, co stanowiło 1/4 powiatu. Repatriowano około 15 tysięcy, reszta jednak, dość jeszcze liczna, zamieszkująca zwarte gromady, stawia bierny opór i na wyjazd nie decyduje się. Opór ten wzmacnia się na skutek agitacji ukraińców, którzy tu pozostali po wycofaniu się okupanta, a którzy nastawieni są zdecydowanie wrogo do państwa polskiego i radzieckiej Ukrainy. Repatriacja ludności lemkońskiej wymaga jak najrychlejszego rozwiązania, gdyż tamuje normalny tok pracy powiatu, absorbując przede wszystkim wielkie ilości sprzętów i środków komunikacyjnych. Środki te mobilizuje się, a następnie nie wykorzystuje, z uwagi na bierny opór lemków. Ma to ujemny wpływ na ważny aktualnie transport ziemiopłodów kontyngentowych i opóźnia w znacznej mierze wypełnianie planu realizacji świadczeń rzeczowych.

SEKRETARZ GENERALNY  
Polskiej Agencji Prasowej PAP

/ W. Borowy /

|            |        |         |
|------------|--------|---------|
| Wpłynęło   | 21.XII | 1945 r. |
| Załatwiono | 3361   |         |

Марія Тума

## ДВІ ВОЙНИ Я ПЕРЕЖИЛА

(Продовження)

Восени зме ходили на цілий день, як ми називали - на *пресдєнь*, бо уж паши не било, жеби ся скоро напасло. Всяди било звипасано, лем на ксьенжим полю была трава, бо ксьондз пас осібне свій статок, а землі мав барз дуже, то нераз сніг прикуруив траву. Но не позволив людям статок на його полю пасти. Одного дня пізном осеньом пішла я на поле і не зишла єм ся з пастухами, било барз студено, а я не мала патичків, жеби огня накласти. Сіла-м собі за меджу от ксьендзового поля і смотрю, жеби статок не перешов за меджу на єгомосьцьове. За меджом в сухій траві било мі тепло, так сон клонив очи, же я уснула. О статок не било страху, же мі дагде розийдеся, бо там нигде ничого не било, лем тоти ксьенжи перелоги зо старом травом. Він все ходив зазерати на них, ци дахто не пасе, але тот день бив барз студений, і сніг уж покурював, то я не сподівалася, што він вийде. А він вийшов і кричав з дороги. Но корови ништо не зганяв, то він пішов сам зганяти і нашов мене там під меджом. Як мя не лупне палицьом, так я од разу на ноги скочила. Одскочила-м набік та ся з ним сварю, за што мя бив. За суху траву на перелогах? Уж сніг курит, то ей прикуруив, а мої корови голодни. А він за мною з палицьом, но я не боялася, же мя зімат, бо бил старий і барз бріхатий. Так мя лишив там, лем кричав: "Чекай злодію, чекай".

Зо мною не дав ради, то пішов до нас ся сварити, бо уж такий бил, што ся все сварив. Ходив нас релігію вчити, то нас чупчив в школі, што зме ся го бояли. Перед великодними святами всі школяре ишли до сповіди - ишли-зме разом хлопці і дівчата. Перший пішов один хлопец. Як вийшов зо сповідальниці, іще ся не обернув, а ми всі ся звідуюме, што ся ієгомосьць звідують, то він гварит: "На мою душу, так чупчат, же страх!" Ми ся всі засміяли так голосно, аж ієгомосьць к нам вишов.

Тот ієгомосьць уж давно помер. Вічная му пам'ять - по смерти человека каждого споминают таким словом, на яке заслужив.

Зле било людям газдувати так, што де загін, то іншого газди. Зачали бесідувати, жеби дуже ліпше било, якби каждый свої загони мав в однім місци. Так і зробили. Завели комасацію. По комасації так ся всі взяли до роботи охочо, меджи з каміньом прятали, мокри поля і луки осушували, копаючи глибоки рови, до котрих сипали каміня з медж, што таки красни поля виробили до непознання.

Каждий бив рад мати хижу на своїм полю, але не каждого било стати на то. Хижи в остатніх часах ставляли дуже гарди і вигідни - два або три покої і кухня, гардий ґанок, добра пивниця. Богатши вкривали доми бляхом. Здавалося, же всьо иде к ліпшому. Уж пшеницю зачали сіяти, і она ся місцями дуже гарда родила.

І бив би з нашого краю зробився рай, якби не пришла друга війна. Але тота нищителька людського добра і людського життя пришла в наши села і розбила наше життя.

В 1939 року пришло польське військо до нашого села окопи робити. Війска било барз мало. Зачали рити окопи

під селом Ганчовом над Устьянском границьом. В Ганчові просили шовтиса о людей до роботи. Так оповіли каждую хижу, де одно, де двоє маюти до роботи. Зганяли нас на дорогу, поуставляли по-войсковому і так-зме машерували - хто з мотиком або з лопатом, а хлопи з пилами і топорами. Один вояк зо заду, другий спереду. Зишли-зме к Ковальову, там приказали хлопам стинати вільхи і буки, а ми дівчата і молоди баби носили-зме тоти кряки і робили таки завали. І по 10 разом тягали-зме одну вільху. З тих кряків зробили-зме таке, ніби пліт, од Рівен аж по Меджерічне. То смішна была тота оборона, бо і корова би Perez того перешла, а ми на німця таки плоти робили.

Іще і тото не било готове, а німці уж ту. Люде як чули, же идут і стріляют, то брали з хижи што ліпшого на вози і втікали в ліси. Били таки сьміли, што нигде не втікали, навет на дорогу звиходили німців видіти. Я тиж была при дорозі. Зашла-м до сусідки - Динячком зме іх звали, хижа іх была при самій дорозі - гвойду до середини, смотрю, а моя сусідка стоят коло пеца і горці мийот. На дорозі повно війска - на конях, в автах, на мотоциклях, ниже села так б'ют, лупчат, а мою сусідку нич то не інтересує. Они собі мийот гратя. Ту входить іх кухарка Мелька, а за ньюм німец гвошов, штоси бесідує, але ми не знаме што, то показує руками, же хоче відро, коня напоіти. Люде, котри вишли на дорогу, завели бесіду з якимсим німецким вояком, што знав по-словацки. Повідав, же-зме барз сухи, тоньки. А они били таки поспасани, як медведі. Коні іх велки і сильни. Смотриме, а ту несут на коні забитого німця. На нас так смотрят люто, тилко же до нас не стріляют. Зараз кричат на того, што з людми бесідував. Він побесідував з ними, а пак повідав людям, же того вояка забив якийсь хлоп з потока, же не польське військо го забило, а цивільний партизан. Так ништо не знав, хто в тім потоку бив. Так повідали, же то якийсь поляк зо Словації, бо они летіли Польщу боронити. І так про того одного німця хотіли село палити. Люде ся барз перестрашили. Одни втікали в ліси, други ішли до Висови німецку команду просити, жеби дарували, бо то не з Ганчови тот партизан бив. І єгомосьць тиж ходив просити (знав по німецки бесідувати), бо так повідали, же церков спалят.

І так якоси далося німців перепросити, што нич не спалили. Но за тот час люде не мало смутку пережили. В ночи майже всі жени і діти спали по лісах, а хлопи ходили до села на хижи смотріти. Но в селі било тихо. Хто ночував дома, то не годен бив спати - таке било всьо перестрашене. Жена Анна Штекля ночувала в лісі, там ся захоподила і захворіла, і потім ся ей в голові сколотило од того страху, так што бідна скочили з лави до ріки опівночи.

В Висові бив постерунок німецкой поліції, а пак і в Ганчові. Німці одразу показивали себе дуже добримма, але помали ся змінили. Найперше намавляли людей іти до Германії на роботу, же там можна добрі заробити, же істи дают дос і вшеляко то захвалляли. Нашлося пару таких на кождим селі, што ся записали.

(Продовження буде)

## ЗАМІСТ “ЄДНАННЯ” - РОЗДИР, ЗАМІСТ “ЛЮБОВИ” - ГНІВ

*“Гор съвати огню наш, гор високо до самого неба  
і єднай любовію вшиткых лемків”  
(слова Петра Мурянки - “Лемківська Ватра” Бортне 1988 р.).*

Кілько-то прекрасних слів повів поет на перших “Лемківських Ватрах”, а кілька написав чудових поетицких творів (мам на мисли лем тоти, што били писани під патронатом редакції “Нашого Слова”), того нікому не треба припоминати. А як красьні написав о своїм парибчиню – то реготався вшиток тодішній лемківський съвіт. Романсував з розмаїтима “Вандами”, але зов крови кликав го до карпатских гір, бо лем там видів свої родови коріня. “Без оддыху вилетів ровером на сам вершок Дзямеры”, препедалував бортнянски Корнути, перемиг закрути маластівской Магури і птахом полетів долину і долину, аж до Гладішова, в котрим Русенків соловів звив собі гніздо.

Ту в родині Пелехачів нашов того, чого не міг найти на чужій землі. Твоє весіля, Петре, било єдно з найкращих в тамтих, давно юж минулих роках. Описав-єм го на “Лемківській Сторінці” під назвом: “Бив-єм весільним старостом”. Так бив-єм, а Федір Гоч бив весільним маршалком, і так-зме оба видивляли, што в весільній фуриі поламали-зме ризблену Орисикову палицю (Фецьови удало єй ся направити і дальше є в Його Музеї цінним експонатом). При нагоді спомну іщи декотрих запрошених гости, котри в тамтим часі разом з тобом творили нашу лемківску сметанку. Били то: Анатоль Кобеляк, Ярослав Полянський, подружя Шафранів, Гочів, Стефановских, М. Донські і дуже інших люди, котри з роками затерлися з пам’яти. В розгари весіля (юж по сльобі) приїхав всечесний Владика Адам і в нашій рідній лемківській мові поблагословив вас обоє на щасливу і довгу супружу дорогу.

Де сут гнески, поето, твої весільни госьці? Не виджу ани єдного в твоїй корчмі. І ото, поето, мій спосіб писаня, ото моє “коіне”, котре так остро критикуєш. А прецін і ти пишеш: “уж маме жолтен” – а в нас, як пам’ятам, ніхто так не бесідував. Ани твоє, ани моє “коіне”, не затвердила жадна мовознавча комісія, ани не затвердит. Дальше Федір Гоч буде носив на своїм тілі “сорочку”, а ми оба кошелі - і чого ся сварити? То тільки било би, Петре, спомину про нашу давну юж співпрацю, про мрії кращой лемківской долі. Вшитки знаме того, же з плином часу майже кожда людина змінят свій погляд на світ і сама навет того не спостерігат. Але жеби ни з того, ни з сього скочити просто з моста в бурячу політичну стихію, то не кождий потрафит. Дехто повідав, же то нечиста сила піпхнула тя в пропасть, други гварили, же-с поповнив самогубство над своїм призначиньом. Як є на правду - лем Бог знає.

Нияк не хце ся писати того, што буде далі. Не хце ся писати тим більше, же мій письменницький „коник” засох разом з гусім пером і одлетів од ня в тін минувшини. Мушу писати, мушу підняти тоту брудну рукавицю, котру поет Мурянка шмарив під мої ноги. Не писав-бим ніколи того, але як-єм прочитав в креницкій “Бесіді” твої “Лемківські” на мої 80-рокшні, то мене не вдав смак краспа

Петре, Петре. Де твої поетицко-письменницькій гонор, де твоя редакторська етика, і, вкінці, де твоя християнска культура. Но де? Не єдно юж клеветав-єс на мене, але-м тя зігнував, як то зробили інші “чухрайці”. Але же-с по-пацячи нарушив вічний спокій мого няня Василя, то пишу, бо не може так бити, жеби твоє свинське писаня било остатнім словом - бо я іщи жию. Пишу, але ніколи не буду таким хамом, жеби-м про дачийого покійного няня писав неправду. То барз болит і кличе сицилійску пімсту. Як можна так брехати на мого няня, котрого нияк не можеш знати, бо як било переселіня наших люди на Україну - не било тя на съвіті. Не знаш, а пишеш: “найбогатший газда в селі пропагував виїзд на вышневу Україну”. То не поляки депортували наших люди на схід і захід, лем таки “чухрайці” як мій няньо – то они вшиткій біді винни?

Своєюм глупотом вибілюєш польски терористични банди, котри, як знаме, за твою кретю роботу сут ти барз вдячни. Мій няньо виїхав, бо мусів виїхати. Два раз го ограбили і загрозили смертю, як не виїде. Вибрав житя, бо знав, же бандити не залишат го в спокою, не минуло би го і Явожно. Бив прецін “русіном” далеко знаним в околиці. Коли юж били в селі таки “патрийоти”, то мій няньо до них не належав. Знав ціну рідной землі, до котрой аж два раз вертав з богатой Америки. А як юж дахто добровільно залишав свій рідний поріг, то напевно учні Ваня Гунянки, котрого ти, поето, до гнески глорифікуєш. Але таки не їхали на Україну (не узнавали такого краю ани народу), лем до “Росії”, хоцби-то било зараз за Сяном в дакотрій “Судовій Вишні”.

Таких “богачів”, як мій няньо, било більше на Лемківщині, але зато, же били лемками, руснаками, українцями, православними, греко-католиками, не било для них місця в Людовій Польщі, бо вшитких нас єднаково “охрестили” українскими бандитами, а тота барз вигідна політика до гнески покутує в Польщі. Ци ти, поето, не видиш того? Чого-с не бив присутний на ювілею 50-ліття заложиня в нашім селі римо-католицкой парохії? Прогавив-єс нагоду вильосувати ровер, або хоц телевизор. Прецін так твоїх, як і моїх родичів, а навет і мене, хрестили під омофором Хрещеня Руси-України власні в тамтім “косцьолку”. Може, як поетови, дало би ся ти видіти національну съвятіст наших предків і написати поему в їх пам’ят. То нич, же тот величезний панорамічний образ спит під білом фарбом, то нич, бо од того є поет, жеби видів того, чого други не можут видіти. Як-єм читав “Рускі ліхтаж” Гарасимовича, то-м плакав і вірив, же даколи Петрусь Тевдорів того саме краще напише.

Верну мислями до пам’ятной нашой Ватри 1988. Погода била гарда - вимрияна, тисяч люди з цілою Польщі, госьці з України, Чехословаччини, Америки..., прекрасьні сьпівала “Лемковина” з Білянки. Ведучий ватряном програмом Петро Трохановскі заповів конкурс лемківской пісьні, але з застережиньом же не можна (не вільно) сьпівати по-українськи. Декотри аматори той штвтки не мали юж можливости зареклямувати свій

талант, бо так захотілося поетови і комуси іщи. Але про то не било "іскриня" – оно пришло пізніше.

Кількоро молодих, недосвідчених житьом лемківських активістів без порозуміння з другима приготували таку контроверсійну ватряну програму, котра, як перун з ясного неба, розтріскала довго циментувану єдніст на дуже кусливих роїв, котри по гнесьній ден жрутся медже собом. Режисером цілою той авантури бив ніхто інший, лем сам Петро Мурянка, котрий фахово приготувив сплисънілу юж драму Ваня Гунянки п.н. *"Петро Павлик"*. Він добрі знав, яки будут того насълідки. Декотри ватряне навет сьміялися-трискали в долоні, але більшіст не вірила своїм очам, же поет потрафив привернути житя політичного трупа, котрий, як колиси в "Лемко-Парку", дерся з трибуни на цілий голос: *"Вшыткы лемкы гев докupy, вшыткы ходте разом зо мном до той самой руско-большевицкой корчмы, до котрой ходив я ціле своє жытя. Вшыткы пийте зо мном тот сам большевицкій арак, котрий я пив і поїв ним усех рускых лемков мира"*. Било то гране юж по "весілю", як пуста і несмачна русофільска суета. Люде сподівалися видіти штоси більше цікаве, як цицату матрону в ролі сповідниці – тим більше, же од Корнутів подував юж теплий вітер Горбачовой відлиги.

По тим глупим і непродуманим "театри" чув-єм таку бесіду: *"На таку Ватру не маме більше чого приходити"*. Але прийшли і ходят далі, бо вишмарили за ватряни двері Мурянку і йому подібних авантурників, а Ватра на рідній землі як горіла, так горит дальше і гріє своїм теплом лемків - руснаків - українців, бо так било до авантури і буде дотля, покля буде горіти любов до вшиткого, што рідне. Кілька років пред том пам'ятному Ватром, поет Мурянка написав загадочну і філософичну поему п.н. *"Сам не наженеш до купы телята"*. І не

наженеш, Петре, хоц помагают ти професори і докторанти. Не наженеш тим більше, бо ти ниякий нам Мойсей, ани ми нияки глупи телята, жеби-зме покірно пішли до твоей кошари. Як довго іщи старчит ти амуніції протів шиткого, што українське - трудно повісти. Але єдно єст певне, же закінчиш свою авантуру, цілу баталію так, як закінчив Наполеон, котрим назвав тя, не без козери, котрисий поляк.

Нашто тото вшитко кому потрібне? Чого драпеш незагоєни рани близких ти колиси люди? Чого плетеш свої "конины", як ярмарчна баба при публичній студни. Юж давно чув-єм на себе не єдну глупоту виссану тобом з пальця: *"То про мене більцарив'яне не вернули на своє, бо поляк хотів мі одпродати газдівку, то-м не купив, а били би вшитки за мном вернули. Зас мій няньо виїхав на "єгзотичну" вишневу Україну і ціле село потяг за собом"*. Я лем тилко звідамся, Петре, про кого поляк порубав в мої хижі двері, різблени моїм прадідом в 1867 р.? Про мене, про няня, прадіда, ци про тебе? То ти хтів їх купити до Музею. А же-с давав смішну ціну - поляк знав, што вартают - взяв сокиру... і ніхто більше не буде їх видів, ани купував. То знаменитий темат для такого поети, як ти. Дав ти Бог дорогоцінний талант, але-с го глупо втопив в політичнім багні. Написав-єс дуже політичних творів, котри, як дорогоцінни лемківски перли, повинни бити оправлени в блистяче золото правди, а не валятися в пліткарских помиях. Тим разом з конечности писав-єм, што мі на язык сіло – не конечні "культурно". Другим разом не одповім нич.

Напиш, поето, поему про порубани двері, як Антонич написав про "Скрипучи двері", напиш про чудотворний образ, привалений білом скалом фарби і видят го іщи лем стари лемки в глибокім сні - напиш, а вшитко забуду.

Семан Мадзелян

### 3 ПРИВОДУ ІНТЕРВ'Ю

У *"БЕСІДІ"* № 2-3/2002 головний редактор П. Трохановский провів розмову з Федором Гочем, в якій висунуто дуже багато неправдивих оскаржень проти лідерів ОЛ, тому обов'язково треба це спростувати й уточнити, тим більше, що, відповідаючи на перше запитання П.Трохановского, Ф. Гоч каже: *"... тоти мої спомини дополняют Колегы, з котыма єм спілдіял, головні в Лемківській Секції УСКТ..."*, а далі, І-ий з'їзд ОЛ називає: *"замахом зорганізованої клікы", "комедийом", "релігійныма фанатиками і політичныма інтригантамы", "авантурничым, перфідным пучом", створеным делегатамы проты декотрых членів Рады, яких узнано за невыгідных што до політычных і релігійных поглядів"*.

Таки ображаючі слова можуть висловлювати й писати тільки неінтелігентні люди, котрі не мають аргументів, щоби себе боронити від власних похибок і помилок.

Пан Ф. Гоч 30 грудня 1989 р. на установчих зборах ОЛ, був вибраний лемківськими суспільними діячами (31 осіб) в Горлицях головою 7-членної Управи основного комітету (ОК) Об'єднання лемків, який мав організувати

теренові гуртки й скликати з'їзд організації. ОЛ зареєстровано в Восвідському суді 30.03.1990 р. - Sygn. akt. Ns. Rej. St. 7/90-A. 65.

Голова ОК ОЛ чим далі від основних зборів, тим щораз більше діяв диктаторськo, не згідно зі статутом ОЛ: намагався усувати з ОК членів управи, а на їх місце приймати інших - з ним одностудців, не визнавати утворених гуртків ОЛ, членами яких були також члени ОУП чи іншої ніж він віри, ділити їх за місцем проживання та віросповідання.

В 1991 р. українці з іншими меншинами утворили спільний виборчий блок кандидатів на послів до Сейму РП, він як голова ОЛ намагався лемків відірвати від нашого спільного виборчого комітету й з'єднатися з німцями (*Наше слово* № 43 з 27.10.1991 р.). Постановив виключити ОЛ, як підтримуючого члена ОУП. Ці його старання не вдалися, бо не мав підтримки більшості членів управи ОК.

Про всі ці події було відомо (з *"Нашого слова"* та інших джерел) вибраним згідно зі статутом делегатам на з'їзд ОЛ, і тому 9 листопада 1991 р. в Сярах на І-му з'їзді ОЛ (після його відкриття й привітання присутніх) вони не погодилися зі становчим ствердженням Ф. Гоча, що головою з'їзду має бути визначений ним Є. Лзялоні (член

управи ОК ОЛ і кандидат на посла Сейму РП з німецького списку). Не допомогли пояснення представників влади й інших, що, згідно з законами й статутом, голову з'їзду обирають делегати, а не колишній голова організації. На це Ф. Гоч не погодився, конче хотів відмінити з'їзд, а коли це йому не вдалося, з тим задумом самовільно з двома членами колишньої управи ОК ОЛ та кількома делегатами залишив зібраних делегатів.

Згідно з документами, на I-ий з'їзд ОЛ вибрано в гуртках 44 делегатів + 22 голів гуртків і 29 членів ОК з правом голосу, разом 95. На з'їзд прибуло й в залі обряд, після виходу згаданої групи, залишилося 68 делегатів, які справно працювали й завершили обряди вибором головних органів ОЛ.

Про події I-го з'їзду ОЛ збереглася докладна документація, починаючи від гуртків, а закінчуючи на схвалених постановах. Є також відеокасета, що докладно зареєструвала відносини - діалог Ф.Гоча і двох членів колишньої управи ОК з делегатами.

У цьому інтерв'ю також написано: "...Новотворены гуртки не были через Головну Раду ОЛ приняты і затверждены, Делегатів вибрано гет по партизантскы. Отож і зато належало З'їзд одкликати." В статуті ОЛ не написано, що Головна управа **затверджує** або **не затверджує** створені гуртки. Є це видум п. Гоча. Пригадую, що делегати в гуртках були вибрані згідно з постановою (протокол № 14 з дня 25.08.1991 р.) Головного правління - управи ОК ОЛ.

Під кінець розмови Ф. Гоч по-просту плює на 10-літню діяльність ОЛ в тому й на організацію "ВАТРИ" у Ждині, вживаючи ось таких слів: "пучови делегати", "пучовці" і покликується на покійних свідків (М. Донського, Л. Галя, М. Ковальського), які не можуть заперечити його брехні. Є ще й такі слова: "Ватру в горах, яка была сілю Лемків, заполнюють днес Перемышльщина, Вармія, Кошалінщина, дакус лемківска Україна. Лемкы з Гр приходят на ню уж лем на пиво. Лемкы зо "Заходу" приїжджают уж лем в барз символічным числі" (...) "кілько люди, окрема молодежи - в буфетах, а кілько оглядат концерты. Порівнайме, же гет інакше то виглядат в Михалові".

Чи така оцінка є об'єктивна? Порівняймо це з оцінками з "Нашого слова" і польської преси. Бачимо до чого й кого прямує п. Фецьо.

Нам треба шанувати погляди всіх іннодумців, але задля своєї вигоди не можемо на інших писати видумані оскарження, щоби їх пригнобити чи осмішити, бо це є не тільки гріхом, але й шкодить усій нашій громаді.

Тому я, як колишній секретар ГУ ОЛ від зареєстрування ОЛ до III-го з'їзду (18.10.1997 р.), не можу змовчати на друкування шкалюючих і незгідних з правдою дописів.

Я написав неприємну правду, але підтверджену архівними документами ОЛ, і не покликаюсь на покійних свідків.

Петро Шафран  
тодішній секретар ГУ ОЛ

## АРХАІЗМИ БЕСІДИ РУСИНІВ

### ТЕТА КАТРЕНА

Тета Катрена в Криві огород мава, в котрим вшитко садива, по грядках<sub>1</sub> топтава, физолю, цибулю, карпелі і бураки виривава.

В хижи під повавом тіж грядки<sub>1</sub> мава, а на них вампаш<sub>2</sub> і хомонт вішава, куділь, кочергу, коритята до опаваня хліба, решето і дашто інше сквадава. Під грядками<sub>1</sub> бив клинок, на котрим вішава щіт<sub>3</sub>, сокирник з сокирами до щипаня гонтив, а на землі - кобиця до ріжного рубаня. На припецьку горці тримава, на подишір<sub>4</sub> - мисочки і горнятка сквадава, а на вжичник - вжиці<sub>5</sub>.

На під<sub>6</sub> драбином виходива каленицю замикати, бо ся барз мишпергачів, боява.

Раз таке ся їй притрафиво, же ся *Копирдятко*<sub>3</sub> вродиво. В шафлику<sub>9</sub> го купава, із него пеленки на райбачці<sub>10</sub> права, прайником<sub>11</sub> поправ'ява і на ярку повокава.

Зо шпаргета<sub>12</sub> коцюбом<sub>13</sub>, а з пеца кочергом попів вигартава. На шпаргеті<sub>12</sub> замішку і мастиво варива, вжицьом<sub>5</sub> *Копирдя* кормива. Потим в ковисці загововок постелива, його положива, колисава і сьпівава, а сама на шлюбанку<sub>14</sub> сидива. Як оно заснуво, в млинци млинчарком обертава і муку на чир мовова, гвадженицьом<sub>15</sub> лен гвадива<sub>16</sub>, щітьом на повісма<sub>17</sub> чесава, дурбаком<sub>18</sub> косу, серп і ножи, а брусом<sub>19</sub> - сокири острива, жеби трави покосити, різанки<sub>20</sub> нарізати і гонти

пощипати.

Били в тети Катрени бицок і корова, але босорка од ней мовоко крава, коли по пути гачатом<sub>21</sub> їздива.

А як тета Катрена ся уберава? Опліча<sub>22</sub> наруби<sub>23</sub> вкладава, горсет не запинава, кабат і подовок барз довги носива, жеби коліна не перестудива. На говову хімлю навожива, гирнадльом<sub>24</sub> припнява, а часом кіски зашлева і їх спустива. На ноги кампочи<sub>25</sub> вложива, нераз і шляпи<sub>26</sub> взяла, як шкарпети мава, бо часом з вовни си виплева. Жменьом шеста їмава й так собі спокійно зо своїм *Копирдятком* в Криві жива, аж до трагічного вигнаня в 1947 році, од коли до смерти спокою не зазнава.

Т. Демчар - Павлиця

#### Пояснення слів:

1. Малі загінчики в городі, а також полиці з дерев'яних бельок на цілій стіні, 2. Нафтовий ліхтарик, 3. Прилад для чесання льняного волокна, 4. Поличка на мисочки і горнята, 5. Ложки, 6. Піддашша, 7. Лилик, 8. Дитина - знайдух, народжена самітною жінкою, 9. Дерев'яна більша посудина, 10. Ручна пралька, 11. Ручна дощечка для прання на річці, 12. Кухонна піч для варіння страв, 13. Мала кочерга, 14. Дерев'яне розкладне ліжко - канапа, 15. Знаряддя для відокремлення льняного волокна, 16. Відокремлення льняного волокна *гваженицьом*, 17. Сірі льняні волокна, 18. Оселка, 19. Ручний корбовий пристрій до загострювання, 20. Домашній макарон, 21. Лоша, 22. Жіноча блузка, 23. Перевернене на другий бік, 24. Спинка для волосся, 25. Саморобні чоботи, 26. Найпримітивніше взуття.

## ПОПЛЕТА

Продовження з № 2(37)

### Пояснення слів з № 2(37)

1. *завадива* - загачива, 2. *пак* - пізніше, 3. *до параля* - де-небудь, 4. *марник* - ледацюга, 5. *прудше* - скорше, 6. *викарацмава* - з трудом встала, 7. *забандурилося* - похмарилося, 8. *гунцмут* - дрань, 9. *ненароком* - несподівано, 10. *прицабанив* - придусив, 11. *гин* - десь там, 12. *гівкнув* - крикнув, 13. *мериндя* - їжа на дорогу, 14. *внездобачки* - скрито і підступом, 15. *хаморода* - скитка, сховище, 16. *гармідер* - галасливий рух, 17. *сомирдаво* - рухливий хвіст, 18. *вицмориво* - виссаво, випиво

\* \* \*

Смутні нашій Поплеті ся зробиво, бо то юж і голодно і холодно было, але трудно - треба буде іти далі, бо сонце над гором, та може до вечера зайду і переночую даг'де<sup>19</sup> в приятелів - подумава, в уйка Гарасима або в нонашки Сидорихи. Втішатся мною і погостят. Та юж і село видно, в хьжах, певно, г'аздині вечерю рыхтуют, бо з коминив дым високо бевхат<sup>20</sup>, то певні і в шпаргетах<sup>21</sup> бевчыт<sup>22</sup>. Варят даякы крупы ци пенцакы<sup>23</sup>, г'рулькы, комперикы або бандуркы<sup>24</sup> (а і обаряны<sup>25</sup> г'рулькы не сходят мі з думкы), а може кромпелі<sup>24</sup> ци карпелі. Як ся ест голодным то і чыром<sup>26</sup> можна ся наісти до сыта, кет помастят льняным олійом або поліют теплым молоком.

Дійшла змучена Поплета врешті до нонашкіной хьжкы, што внет спочатку села стоява, без пуканя (давно ништо до двері не пукав і так радо був прийнятий!). Нонашка Сидориха акурат корівку доіли і барз ся втішыли, бо давно Поплету - Ганцю не віділи. Попросили сісти за стіл до вечері, оповідають і тото й сесе<sup>27</sup>, цекаво розпытуют та, што нового г вас<sup>28</sup> - ся звьідуют.

- Як там мама і няньо ци здорово ся чуют? Та ся не оддава-с, - як видно, бо просатарів в мене не было, така гарда дівочка ся марнує.

- Та, як видите не мам хімлі<sup>29</sup>, не выдадаламся, нонашко, бо не мам за кого, не мам в чым выбрати, за будь-якого лехмана<sup>30</sup> не піду. Я си добри тямлю, як ня давно мої баба небішка научали, а они все добры рады давали, та так мі повідали: *Пам'ятай, дівчатко, як маш заміж іти, же то не квасного яблочка вкусити, бо квасне яблочко вкусиш і виплюєш, підеш за паскуду - до смерти жалуєш*. Но, та й видите: оддай ся небого, як не маш за кого! А як буде за кого, тіж не підеш за него. Признамся вам ,нонашко, і до нас іноше<sup>31</sup> ходили, едны на пред другых, ани ся двері не замыкали.

- А одкаль тоти іноше были?

- Та з нашого села і інших сіл, аж і містецкий еден був. Ани бы-сте, нонашко, не вірили, аж десятиох їх было, но а каждого няньо з мамом старалися погостити, як то в добрых звичаях быват. Стіл портяком<sup>32</sup> накрытий, на столі палюночка, добра закусочка, но і гостиночка. Вшиткы іноше удавали важняків, хоц нима не были. Каждому, як то гварят, добре місце ся подабаво, але мі ся они нияк не подавали. Пришов перший - недоверший<sup>33</sup>, пришов другий - недоугий, а і грубий, пришов третій - невитертий, а четвертий - барз упертий, но а п'ятий - барз завзятий, та й шестий - нечудесний і

до того не барз чесний, а тот семей - неголений, но й осмий - оком скосний, а девятий - барз щербатий, но, десятый - чеператий<sup>34</sup>. А іщы був еден нерозмовний, кусьцьок дивний, а тіж скромний, не припадком вышов на двір. Думала-м: може за своїом потребом (давно в хьжах выходків не было), але довго не вертав, так вышвам за ним, же дашто при нагоді до него забесідує. Буво то на початку мясниц<sup>35</sup> і сьніг сипав онучами (велькыма платами), тай гварю до себе: Но, але валит, валит (думалам о снізі, же так курит). Смотрю, а він стоїт в загаті і одзыватся: - *Як валю, то валю, та не ваше, лем моє, тото што мі мама дали*.

Но, і в чим ту было выбрати? Та воліва-м сама зістати, ся не выдавати, діти не родити, за хлопом до корчмы не ходити, а собі спокійно жыти і Бога хвалити.

### Пояснення слів:

19. - десь там, 20. - дуже сильно куриться з комина, 21. - кухонна піч до варіння страв, 22. - сильно палиться, 23. - груба каша, 24. - назви бараболі, 25. - в мундурках, 26. - замішка. 27. - це і те, 28. - у вас, 29. - клубок сплетеного волосся у заміжніх жінок, 30. - ледацюга, 31. - сватання, 32. - обрус з імпорту, 33. - маленький, 34. - розкрачений, 35. - час від Йордану до Великого посту.

Т. К. Ш. Полянська

### Семен Возняк

#### ЦЕЙ БІЛИЙ СВІТ...

Цей білий світ приснився нам,  
А скільки чорного у ньому!  
Що не людина, що не храм -  
Свої порядки серед дому.

Той убиває й кровцю п'є,  
А той зціляє рани людям,  
А той вітчизну продає  
За срібники, мов клятий Юда.

А інший краде, щоб добре жить,  
А той у чесній праці зводить  
Добробут свій і дорожить,  
Бо щастя у труді знаходить.

Той жінку б'є і діточок,  
Той рідну матір зневажає,  
А той за ними крок у крок,  
Мов літнє сонце поспішає.

Той у молитвах живе і мре,  
І поститься у піст убого,  
А той, немов кабан, жере  
Й не признає Святого Бога.

Той вічно п'яний, вічно спить,  
А той тверезо світ картає...  
Той миром, той війською снить, -  
Лише земля усіх рівнає.

Та в пам'яті людській живе  
Лише чесноти й правди дійство,  
А решта - на смітник пливе  
Усе лихо, як бруд суспільства.

## ЗАБРАКЛО АВТОРА *ВІНЬЄТКИ*



Т. Венгринович вручає збірку своїх екслібрисів Папі Римському

Тирс Венгринович народився 23.10.1924 р. в Дрогобичі у родині священика, а дитячі роки провів у Сяноці.

Від 1942 р. почав виконувати екслібриси. В 1943 р. дебютував у виставці незалежних мистців у Львові. Другим разом брав участь у виставці в Сяноці в 1945 р.

Мистецькі знання здобував у Академії мистецтв у Кракові (1945-1954). Займався малярством і графікою, а особливо екслібрисами, яких створив більше 500. Його твори експонувались на сотнях спільних виставок та понад 40 індивідуальних в Європі й Америці.

Праці Т. Венгриновича є у багатьох державних і приватних колекціях у всьому світі. Про них написано дуже багато рецензій у Польщі, Україні, США, Канаді. Грав'юри Т. Венгриновича - це дереворити, що зображують дитячі іграшки, постаті святих, відомих діячів релігії, культури світу, придорожні каплички, церкви, важливі події та різні приватні замовлені знаки.

У 1945 р. батько Покійного був змушений виїхати на Україну, опісля його вивезено в Сибір, де й загинув. Ця подія та акція "Вісла" в 1947 р. дуже сильно вплинули на творчість Т. Венгриновича.

Мистець був залюблений у Лемківщину, і, мабуть, тому в його грав'юрах знаходяться майже всі лемківські церкви з Новосанчівського та Горлицького повітів і дуже багато придорожніх капличок. Він протягом кількох років влітку відвідував своїм *малюком* села Лемківщини, фотографував церкви, а взимку виконував їх екслібриси.

У 1992 р., коли ОЛ задумало видавати кварталник "ВАТРА", Т. Венгринович погодився безкоштовно виконати для цього журналу екслібрис віньєтки, яким досі користується редакція "Ватри".

23 травня зомліло серце Людини великого формату, великого мистця, перекарасного графіка й маляра, який своїм талантом збагачував українські видання: ускатівські календарі, сторінки журналів: "Наша культура", "Ватра", "Лемківщина". Залишився у нашій пам'яті щирим, сердечним, доброзичливим.

Похоронено Покійного 4.06.2002 р. на цвинтарі Нові Батовиці у Кракові. Нехай краківська земля буде йому легкою. Вічна йому пам'ять!

Родині висловлюємо щире глибоке співчуття.

Редакція

Головна управа ОЛ

## Пам'яті Учителя



Іван Співак — син Лемківщини, Учитель, патріот, суспільний діяч. Народився 3 березня 1933 року на Східній Лемківщині у селі Гломча, що біля Сянока. Молодим хлопцем пам'ятає жакливу осінь 1945 року, коли мешканців Гломчі вивозили до Советського Союзу, та лихоліття акції «Вісла» 1947 року.

Початкову освіту розпочав у своєму рідному селі, щоб пізніше, після страхіття етноциду 1947 року, продовжувати її у Сяноці. У цьому ж місті закінчив загальноосвітній ліцей. Бажання здобувати знання завело його у 1957 році на українську філологію, яка після відлиги 1956 року відкрилась на Вчительській студії у Щеціні. Після закінчення першого курсу Іван Співак зі своїм другом Михайлом Балієм вирішують продовжувати студії на Кафедрі української філології Варшавського університету. Тут своє навчання Покійний закінчив зі званням магістра української мови та літератури у 1962 році. Відтак

починається його копітка праця на ниві освіти, завжди серед розпорошеного, приреченого на асиміляцію українського населення. Свої перші кроки керує до Бань Мазурських на Ольштинщині. Навчає у початковій школі, а згодом, у 1963 році, переїжджає до Лігниці, де осідає вже на постійно. У 1966 році одружується з Марією Кузяк. У них народжується син Орест.

У Лігниці приваблює його праця з молоддю середньої школи, бачить можливість формування молодих характерів, прищеплювання учням знань про Україну й патріотизму до неї. Це стає місією його життя, його служінням справі. Наполегливо працює на освітній ниві до другої половини 1990-х років. У 1996 році, після 33 років вчителювання в одній школі, відходить на пенсію. Однак не припиняє своєї діяльності — допомагає молодшим вчителям, пише мовні підручники.

Від своєї молодості до відходу на пенсію активно включався в суспільне й культурне життя української громади у Польщі. Був членом УСКТ, очолював міське й воєводське правління, був членом Головного правління. Вміло поєднував професійну діяльність з суспільною. Користувався заслуженим авторитетом в учнів, батьків, знайомих, діячів УСКТ та широкої української громадськості у Польщі.

Відійшов у вічність 29 липня 2002 року. Похорон з участю Митрополита Кир Іоанна (Мартиняка) відбувся у понеділок 5 серпня у рідному селі Професора — Гломчі. Похоронений на гломчанській горі з видом на своє село. Хай земля Лемківщини буде Йому пухом! Вічна Йому пам'ять!

\* \* \*

Вістки такої таки не сподівався. Навіть не допускав до свідомості, що Професор Співак може від нас так скоро відійти. Після повернення з канікул сиділи ми з родиною, розмовляли про вакаційні враження, коли по короткій хвилині розповіді прийшло неочікуване: «У нас погана вістка. Вчора помер Професор Співак».

Його передчасна смерть знайшла мене у розгубленні, змусила призадуматись. Одначе і до цього Він ніколи не покидав моїх думок. Приходив і відходив, але постійно існував. Багато разів повертався до зустрічей з Ним, до уроків та розмов, до наших учнівських спостережень про Нього. Писав Йому подяку, думав докінчити у ці вакації, витончити стиль, перечитати декілька разів, щоб не вийшло надто тривіальне — не встиг...

**Іван Співак — «Ясьо/-ю».** Скільки у цих словах учнівської перекірливості, але також й поваги та пошани до особи. Скільки дистанції і водночас вдячної теплоти.

Для мого шкільного покоління, у наших приватних розмовах, Він був просто **Співак**. Мій річник не знав прізвиська. Для нас сам спосіб вимовлення прізвища **Співак** було відзеркаленням Його характеру. **Співак** або **Сьпівак** для нас з Лемківщини. Тверде, нескориме прізвище...

**«Ясьо/-ю»** прийшло з молодшим поколінням, немовби наперекір Його настановам, а водночас як визнання Його ролі у формуванні нашого патріотичного українства, така перекірлива, доброзичлива й симпатична полонізація імені лемка з Гломчі, повне визнання Його ролі у збереженні нас від асиміляції. Яка ж краса почуттів відбита у цьому прізвиську... Тепло й повага, і перекірливість...

Яким мені запам'ятався? Теплим і вимогливим, але бувало що й суворим батьком... Одначе не пригадую щоб коли-небудь насміхався з нас чи нашої горішки. Помагав і наполегливо виправляв наші «помилки»... Часом докоряв нашим слабостям з притаманною собі іронією... На це дозволяло Йому почуття справедливості та набагато більша вимогливість до себе, ніж до інших.

Бувало, що у коридорі чи на подвір'ї ми дивились услід Його ходу. У руці завжди був нерозлучний «портфель-течка», а кожен крок — через клопоти з ногою — вказував на безліч зусиль йти вперед. І вперед Він ішов, гордячись своїми досягненнями на полі привертання нас до рідної мови, культури, нашої спільноти.

Героїчною була Його праця для збереження нас від асиміляції. Патріот, Учитель, Діяч. Постійно боровся з владою за існування школи, постійно вів свою приватну боротьбу за наше право бути собою на форумі міста, воєводства та столиці, часто під крилами УСКТ. Після демократичних змін у Польщі з гордістю дивився в очі своїм місцевим переслідувачам.

Говорив нам більше, ніж історичний час дозволяв. Доносив патріотичний зміст до молодих голів, піклувався про дітей ув'язнених та колишніх українських вояків... Про це довідувались ми вже набагато пізніше з розповідей інших. До сьогодні з подивом визнаю цю Його скромність, почуття обов'язку та хист у збереженні себе від ув'язнення владою.

Рідко показував емоції. Він був дуже приватною особою. Рідко також можна було побачити у Нього скляні очі... Любив співати й учити нас пісень. Знав їх безліч, з повними стрічками. Колись повернувся із Закарпаття. Привіз нову пісню про Марічку. Дуже любив її співати... Ім'я Його дружини - Марія, а

Його очі показували нам усе... Одначе не часто вдавалось нам цієї піснею скористатись, щоб прогайнувати класні заняття.

Мені пощастило знати Його трішки приватно. Декілька разів був у родині Співаків у їх помешканні. Навіть тоді Він не переставав повнити свою місію Учителя, помагав розуміти, що з нами сталося і куди нам йти. Мабуть, завдяки Йому я замінив математику і фізику на українську філологію.

У моїх спогадах бачу Його також у Лігницьі на вулиці Шкільній номер 10, де разом з товаришами і колишніми учнями змагався за підтримання своїх вмінь грати в бріджа. У гурті друзів і знайомих це були Його маленькі життєві нагороди.

Його моральні вартості хай підкреслить ось такий випадок, який трапився двом учням нашого ліцею. Неподаляк школи був пивний бар. Одного разу двоє учнів зайшли туди погасити гарячий день холодним пивом. На нещастя, один з учителів також зайшов туди «випадково». Коли побачив їх, з острахом сказав:

*- Panowie, ja was nie widziałem i wy mnie nie widzieliście. Tylko wiecie co, nic nie mówcie Śpiewakowi, że tutaj byłem.*

Був авторитетом не тільки серед учнів, але також серед вчителів і батьків. Рішучий, прямолінійний, з виразним розумінням свого покликання. Наслідки Його праці є у тисячах випускників ліцею. Одначе місія, яку Він виконував і до якої нас готував, не закінчена. Професор Співак хотів нас бачити активними у своїх середовищах, продовжувати Його служіння справі нашого духовного відродження. Це вимагає нашого активного заангажування, і перед нами обов'язок продовження Його праці.

Він ішов за своїми людьми. Від Гломчі до Сянока, Щеціна, Варшави, Бань Мазурських, Лігницьі. Неначе Його призначенням було служити своїм. Частина з нас, випускників ліцею, опинилась за кордоном у 80-х роках. Він вірив, що ми, які виїхали, колись повернемося. Думаю, що де ми б не були, Його віра й нас огортатиме, так, як Його завела, хоч би по смерті, до рідної Гломчі.

З приводу цієї великої втрати Чоловіка і Батька хочу висловити наші щирі слова співчуття дружині Професора пані Марії та синові Орестові з дружиною. За усе, що Він зробив для нас, наш поклін Йому і визнання Його найближчим. Вічна пам'ять!

**Євген Ладна**

---

**Василь Ковальчук**

## ЕТЮД ДИТИНСТВА

Дорога й потічок, мов брат і сестра,  
У лузі біжать в невідомість невпинно,  
За ними ж висока й крута гора

Стоїть, мов сторожа на варті, незмінно.

Отут на горі, що пішла за узлісся,  
За добрий, сповитий у пахошах трав,  
Я гордий, мов бузько, що в небо вознісся,

З уцями дитинство своє випасав.

Я б радий і нині з онуком у парі  
Злетіть на вершочок рідних земель,  
Але там не наша пасеться отара  
І десь заповівся той птах - журавель ...



## ЛЕМКІВСКА ХРОНІКА

**6.04.2002.** У Львові одзначено 10-ліття діяльності Фондації досліджень Лемківщини.

**17-18.04.** В Красічині одбилася наукова конференція про акцію "Вісла", в якій брали участь польські і українські науковці. Президент РП А. Квасьневський переслав лист до учасників конференції, в якому перепросив потерпілих за злочинну акцію "Вісла".

**23.05.** Помер Тирс Венгринович, великий митець, чудовий графік і маляр, автор екслібрисів, а найбільше лемківських церков (майже всіх), бивалець вшитих лемківських "Ватр" в Ждині. Його авторста є вінетка нашого квартальника. Похоронено Покійного 4.06. ц.р. на Батовицьким цмунтері в Кракові.

**15.06.** В Холмі одбилися центральні урочистості одзначення 55-річчя акції "Вісла", проведені Автокефальном православном церквом в Польщі, на чолі з Блаженнішим митрополитом Савом.

**26.06.** В Гладішові православний арх. Адам посвятив ділянку і вугільний камінь під будову старечого дому, котрий поставлений при гладішівським приходстві.

**26.06.** В Дуклі виступив ансамбль піснї і танцю "Кичера" з Лїгницьї під керівництвом Ю. Стажиньского.

**26.06.** Зверхник Греко-Католицької Церкви патріарх кардинал Любомир Гузар перебивав у Вроцлав'ю на розпочатку "Днів Львова у Вроцлавї". В Вроцлавським греко-кат. собори в супроводі єп. В. Ющак та багатьох священників і вірних, што приїхали майже з цілою Польщі, - одправлено Божественну літургію. Били тіж присутні: кардинал Генрик Г'ульбїнович, протестантський єп. Ришард Богуш і представники влади міста.

**28.06.** В Президентській резиденції в рочисто вручено професорський титул габілітованому докторови Володимирови Мокрому - викладачови Ягеллонського університету, першому послу-українцю Сейму в повоєнній Польщі, голові Фондації св. Володимира, членови ОЛ.

**28-30.06.** Одбилася XII-а *Бутівська ватра*. Проведено тіж наукову конференцію, присвячену 55 річницї акції "Вісла".

**28-30.06.** В Меджелабірцях (Словаччина, на Лупківським перевалі) проходив 40-вий Фестиваль культури і спорту, в яким виступив ансамбль піснї і танцю "Ослав'яни".

**7.07.** Православну парафію в Гладішові візитував архієпископ Адам з Санок в ден церковного празника гладішівської православної церкви.

**12.07.** На горі *Явір* в Висові святкувано празник св. апостолів Петра і Павла. Богослужиня очолював православний ординарій Перемишко-Новосанчівської єпархії архієпископ Адам.

**12.07.-06.08** "Лемківський Єрусалим" – міжнародна презентація праць сучасних митців Лемківщини експонувалася в галереї "Двір Карваціанів" в Горлицях. В тогорічній, другій юж виставці, взяло участь 21 професійних митців з Польщі, Словаччини і України. Виставку приготували спільно: галерея і Об'єднання лемків.

**13.07.** В Криницьї празничні богослужиня св. Апостолів Петра і Павла очолював о. др митрат Євген Попович - синкел грекокатолицької Перемишко-Варшавської митрополії. Приїхали тіж вірні зі священником зо Словаччини.

**13.07.** В Хшанові коло Елку в 55-ту річницю акції "Вісла" одбилася святкування 55-ліття греко-католицької парафії. Святкові урочистості очолював високопреосвященний митрополит Перемишко-Варшавської Митрополії Іван Мартиняк. Хшанів бив єдиним містом в Польщі, в якому од самого початку по вигнанню, о. митрат Мирослав Рипецький одправляв Богослужиня та справляв опіку над вірними грекокаталиками.

**18.07.** В Ждині одбилася засідання Президії Світової федерації українських лемківських об'єднань, в якому взяли участь члени СФУЛО з України, Словаччини, Польщі, США та представники ОЛ Канади, СРІУ Югославії і Хорватії.

**19-21.07.** В Ждині проходила ХХ. Лемківська "Ватра'02", якій старостував Яків Стависький, а оргкомітет очолював Штефан Гладик – голова ОЛ. В описах мас-медій оцінено єй як дуже вдалу імпрезу. Присутні били представники влади, українських - лемківських організацій з різних країв світу. Одзначено сумну річницю депортаційної акції "Вісла". Президент РП нагородив найбільше заслужених діячів ОЛ державними медалями; Кавалерським хрестом Ордена відродження Польщі, Золотим хрестом заслуги і Срібним хрестом, а Міністер культури - медаллю "Заслужений діяч культури".

Одчитано поздоровляючи листи до президентів Польщі і України та міністра закордонних справ РП. З Вітаням виступили: представник канцелярії президента РП Р. Щелецькі, генеральний консуль України в Кракові О. Медовніков, віце-міністер культури Р. Кемпські, малопольський воєвода Є. Адамик, голова Президії СФУЛО І. Щерба, представник ООЛ в США Е. Малиняк, голова УВКР Михайло Горинь, заступник голови СРУ Словаччини М. Бобак, православний аєп. Адам, горлицький староста А. Вельч, з-к голови ОУП Г. Колодій, війти гмін: Устя - Д. Ридзанич, Ропи - Я. Моранда, Ліпінок - Ч. Ракочи, Санкови - П. Зелінські.

**29.07.** Помер Іван Співак, довголітний вчитель - українст Лїгницького ліцею. Похоронено його у рідному селі над Саном - Гломчи, на східній Лемківщині. Похоронні Богослужби возглав'яв митрополит І. Мартиняк з Перемишля при участі великої кількості священників, між якими било кільканадцет його колишніх учнів. В остатню дорогу професора Івана Співака проводило кілька сотень його учнів і приятелів.

**29.08-29.09.** Виставку сучасного мистецтва "Лемківський Єрусалим" показувала Державна галерея мистецтв в

Сопоті, єдна з найпрестижніших того роду установ в Польщі. Комисар виставки Богдан Салей – секретар ГУ ОЛ

**3-4.08.** На оселі "Лемківщина" в Дурган Об'єднання лемків Канади, яке очолює од 1993 року Андрій Ротко (його родовід виводиться з Панкной) організувало XVII "ЛЕМКІВСЬКУ ВАТРУ" в Канаді.

**3-4.08.** В Михалові Товарищина лемків організувало *Лемківську Ватру на вигнаню.*

**3-4.08.** В Висові місцева самоуправа зорганізувала *II-гий Фольклористичний ярмарок.* На жаль, в ним не виступили жадни наши учасники (їх не запрошено), але брали в нїм участ співочи групи зо Словаччини (Стебника, Хмельовой, Зборова).

**4.08.** За Конечном, в Бехерові по словацькій стороні організувано *Бехерівську ватру.*

**10-11.08.** В Мокрим організувано XI Свято "Над Ославом" і XXX-ліття Ансамблю пісні і танцю "Ослав'яни".

**10.08.** В Ново-Санчівским Етнографічним парку одбилися спітканя з лемківском культуром, в яким взяла участ "Лемковина" з Білянки і Юлія Дошна з Лоси.

**15.08.** В селах Ліщини і Кункова по короткій улєві води річки Прислуп'янки раптовно піднеслися на 4 метри високо і заляли хати положени побік потока. Найбільше потерпіла родина Словіковских. Їх хату і інши забудованя вода обляла аж понад вікна.

**19.08.** В горлицким монастирі сестер Василіянок одсвяткувано храмовє свято *Преображення Господне.* Богослужби возглав'яв грекокатолицький митрополит Іван Мартиняк.

**19.08.** На свято Спаса - *Преображення Господне* на Святій горі Грабарці головну Службу Божу очолював православний митрополит Сава. В святкуваню взяло участ понад 50 тисяч прочан.

**24.08.** В Кракові вшанувано 11-ліття Незалежності України.

**27-28.08.** В Варшаві пребивав міністер культури України Юрій Богуцький, який підписав з польским міністерством культури умову про співробітництво медже Польщом й Україном. Міністер Ю. Богуцький спіткнувся в Посольстві з керівниками українских громадских організацій в Польщі. Од ОЛ брав участ секретар ГУ ОЛ Богдан Салей.

**7.09.** В Навойові недалеко Нового Санча організувано Агротуристичне спітканя гмін з повітів Новий Санч і Горлиці. Артистичну програму отворив лемківський ансамбль "Серенча" з Горлиц.

**5-7.09.** В Криниці проходив XII Економічний форум. З 20 країв світу приїхало 1200 осіб, в тим з України 130-ти членна делегация очолювана прем'єром уряду А. Кінахом. З депутатів ВР України били: В. Ющенко, М. Жулинський, І. Васюник, В. Пинзеник, І. Гринів, Ю. Тимошенко.

**14.09.** В криницькій православній церкві парох і капелян ПВ підполк. о. В. Галчик організував в ден Польского войска спітканя капелянів. Богослужбу очолював владика Адам в супроводі генерала ПВ єп. М. Ходаківского і священників. Присутних било 7 генералів ПВ.

**16.09.** В Міністерстві внутрішних справ одбилися спітканя в справі дискримінації національних меншин. ОЛ ререзентував голова організації Штефан Гладик.

**21.09.** В Лоси організувано "Кермеш" - церковне свято Різдва Пресвятої Богородиці. Празнични Богослужиня одправляли отці митрати: синкел Перемиської грекокатолицької митрополії д-р. Є. Полович, декан І. Піпка, краківський парох М. Фецюх в супроводі отців: д-ра М. Михайлишина, П. Павлище, П. Сивця, Г. Назара, Р. Валявки з Команчи й отця І. Бдяшки зо Словаччини.

Одбилися артистични виступи під назвом "Спітканя з традиційом", в яких взяли участ художни колективи: "Джерело" зо Стрия (Україна), "Зоряний Сянічок" з Сянока, "Серенча" з Горлиц, "Веретено" з Лоси. Дитячий ансамбль з Межелаборец (Словаччина) і інши. Можна било оглянути виставу артистичних фотографій С. Барни п. н. "Магічний світ Лемківщини".



Зправа: Андрій Ротко голова ОЛ Канади і Павло Лопата на сцені XII-гої Лемківської Ватри в Канаді

## Pismo dotowane przez Ministerstwo Kultury.

Видав: Zarząd Główny Zjednoczenia Lemków w Polsce, Bielanka 41, 38-311 Szymbark, tel. (0-18) 351-30-36, e-mail: stefanhladyka@poczta.onet.pl  
 Редагус: Колєсія: Петро Шафран в.о. голованого редактора, Еміль Гойсак, Василь Шлянга, Стефан Гладик, Александер Маслей,  
 Ломка, технічне оформлення: FNU „LEVO”, ul. Legionów 3, 38-300 Gorlice, tel. (0-18) 353-78-77  
 Prenumeratę przyjutuje redakcja: Nańczowa 8, 38-316 Wysowa, tel. (0-18) 353-21-45, szafranpiotr@poczta.onet.pl  
 Redakcja zastrzega sobie prawo skrótów oraz zmian tytułów nadesłanych tekstów. Redakcja nie odpowiada za treść materiałów pozaredakcyjnych, nie  
 odpowiada za opinie z poradami redakcji

Греко-католицька Служба Божа



Нагородженим державними медалями gratуляції склали вояв. Малополянський Єжи Адамик

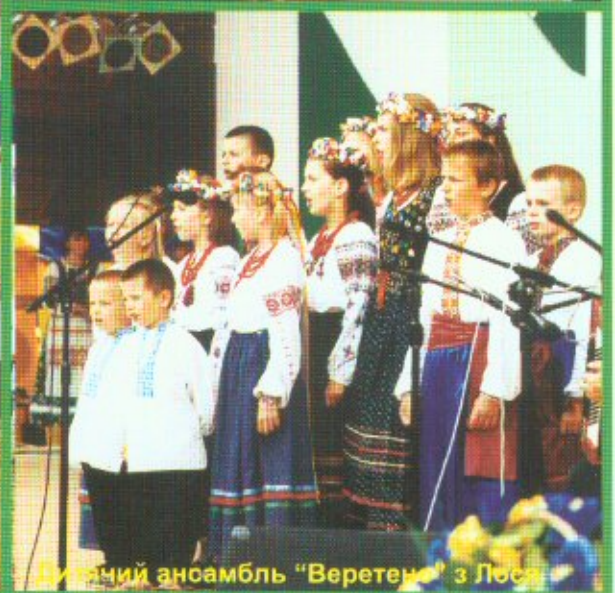


Танцюристки з ансамблю "Карпатянин"

Золоту відзнаку "Заслужений діяч культури" П. Чухті і О. Маслею вручає віце-міністр культури - Скомські



Мазирський віз



Дитячий ансамбль "Веретено" з Лоса



Церква св. Параскеві в Кхятонь. Фото Семана Барни